ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА:

ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

28 грудня 2022 року

м. Чернігів

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Юридичний факультет
Кафедра правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

28 грудня 2022 року

м. Чернігів
2023

УДК 351.74
П-68

Друкується за рішенням вченої ради
Національного університету «Чернігівська політехніка»
(протокол № 1 від 27 січня 2023р.).

Правоохоронна система: виклики сьогодення : матеріали круглого столу
П-68 (м. Чернігів, 28 грудня 2022 р.) / Національний університет «Чернігівська політехніка»; за заг. ред. О. Г. Козинець. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. – 74 с.

Збірник містить тези доповідей, які присвячені актуальним питанням функціонування правоохоронної системи України в умовах воєнного стану, основним змінам, що відбуваються в даній сфері.

До збірника включені тези науковців, співробітників правоохоронних органів та здобувачів вищої освіти.

Збірник адресований здобувачам вищої освіти, аспірантам, викладачам, фахівцям у сфері правоохоронної діяльності та всім, хто цікавиться проблемами розвитку правоохоронної система України.

Тексти тез представлені у авторській редакції. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат і прізвищ несуть автори

УДК 351.74

© Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023

ЗМІСТ

Берднік І. В. Проблеми кваліфікації воєнних злочинів 5
Гарига-Грихно М. М., Піддубна К. С. Основні риси кримінального права Київської Русі..... 9
Гуменський О. А. Проблемні питання проведення лінгвістичних (семантико-текстуальних) експертиз у сучасних умовах 11
Гуртовой А. П., Пономаренко В. А. Особливості предмету злочину «мародерство»..... 15
Дроговоз Р. О., Шемець М. А. До питання про ознаки терористичної організації в складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258-3 КК України..... 19
Зеляк А. В., Желай В. М. Критерії розмежування домашнього насильства, передбаченого статтею 126-1 КК України, від суміжних адміністративних правопорушень 23
Козинець О. Г., Марценюк П. А.. Червоний терор – складова політики воєнного комунізму..... 26
Коломієць В. В., Ромащенко К. Ю. Поняття юридичної відповідальності та її ознаки..... 31
Лазоренко Є. Ю. Проблемні питання відповідальності за ст. 286[1] КК України: законодавство та практика касаційного суду 36
Максименко М. І., Сердюк В. В.. Поняття торгівлі людьми в законодавстві України 41
Максименко О. О., Аніч В. Ю. Щодо проблеми очищення лісів від вибухонебезпечних предметів 44
Марущак Н. В., Томаш О. О. Особливості тактики проведення обшуку 46
Марущак Н. В., Мойсієнко А. А. Кримінальна відповідальність за викрадення людини..... 52
Павлюк А. В., Скляр А. О. Державна служба та її види..... 54
Росік Т. В., Холзакова О. В. Підстави та порядок застосування поліцейських заходів примусу..... 58
Скрипка О. А., Бондарець В. М. Створення та повноваження КДБ СРСР 63
Цибка Н. А., Харченко В. Ю. Особливості змісту клопотання про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження..... 66
Чемерис А. С., Павлова С. Л. Дитинство під прицілом. Права дитини під час збройного конфлікту 70

Берднік І. В.
консультант аналітичного відділу підготовки прокурорів
Тренінгового центру прокурорів України,
професор кафедри правоохоронної діяльності
та загальноправових дисциплін
Національного університету «Чернігівська політехніка»,
д.ю.н., професор
м. Чернігів

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабне вторгнення рф на територію України обумовлює необхідність використання Україною ефективних міжнародно-правових інструментів задля притягнення Росії до відповідальності. На сьогодні рф вчинила значну кількість воєнних злочинів, зокрема й невибіркових обстрілів цивільного населення. Наразі особливої актуальності набуває дослідження питань кваліфікації воєнних злочинів, а також їх доказування та документування під час проваджень зазначеної категорії.

Дії комбатантів, які вчинили воєнні злочини, підлягають кваліфікації за ознаками ч.1 та/чи ч.2 статті 438 Кримінального кодексу (далі – КК) України (Порушення законів та звичаїв війни) без додаткової кваліфікації за іншими статтями Особливої частини КК, оскільки комбатанти користуються імунітетом (привілеєм) та підлягають відповідальності за воєнні та інші міжнародні злочини [1].

Відповідальність за воєнні злочини несуть як правило, комбатанти – як зі сторони держави-агресора, так і зі сторони України; особи, уповноважені надавати накази комбатантам; цивільні особи, у т.ч. особи, які з певних причин не визнані комбатантами (наприклад, ті, які взяли зброю в руки і не приєднались до військового формування, шпигуни, диверсанти, найманці).

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (ст. 4А) [2], а також Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року,

що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) (статті 43, 44), відносять до **комбатантів**, тобто тих, хто має право брати безпосередню участь в воєнних діях, таких осіб [3]:

1) особовий склад збройних сил сторони конфлікту;

2) члени організованих рухів опору, що відповідають таким умовам:

a) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;

b) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані;

c) вони носять зброю відкрито;

d) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни;

3) члени особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує.

За умови вчинення тотожних дій, об'єднаних єдиним кримінально протиправним наміром, вони підлягають кваліфікації як **продовжуваний воєнний злочин** (*наприклад, періодичні обстріли цивільної інфраструктури артилерійською батареєю зс рф на підставі єдиного бойового наказу командира батареї у наступі / обороні*).

При вчиненні комбатантами двох або більше тотожних за об’єктивною стороною кримінальних правопорушень, передбачених ч.1 чи ч. 2 статті 438 КК України, має місце **повторність воєнних злочинів** (*наприклад, періодичні обстріли цивільної інфраструктури артилерійською батареєю зс рф на підставі різних бойових наказів командира батареї).*

У випадку вчинення дій військовослужбовцем рф, передбачених ч.1 ст. 438 КК України, поєднаних з умисним вбивством, такі дії утворюють складений злочин та підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 438 КК України.

Вчинення двох або більше різнорідних (за об'єктивною стороною) кримінальних правопорушень, передбачених ч.1 та ч. 2 статті 438 КК України, вчинених в різний час та в різних місцях, підлягають кваліфікації за **сукупністю цих кримінальних правопорушень** *(наприклад, вчинені одним комбатантом в м. Харкові вбивство цивільної особи, а зґвалтування цивільної особи - в м. Балаклея*).

Дії осіб, які є співучасниками (організатора, підбурювача, пособника) у порушенні законів та звичаїв війни, що вчиняється комбатантом, слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 27 та ч.1 (та/або ч.2) 438 КК України. Дії комбатантів, які вчиняли збройні напади на промислові чи інші об'єкти, пошкодження яких призвело до широкомасштабної, довготривалої шкоди навколишньому природному середовищу**,** (наприклад, обстріл сховищ палива, сховищ радіоактивних відходів, будівель та споруд ГЕС, АЕС, ТЕС тощо) слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 438 КК України. Дії шпигунів та найманців слід кваліфікувати за статтею(ями) КК України, під ознаки якої(их) підпадає(ють) конкретне(і) діяння, які вони вчинили.

Проблемним питанням в умовах міжнародного збройного конфлікту є розмежовування воєнних злочинів (ст. 438 КК) та геноциду (ст. 442 КК). Орієнтиром відмежування є чіткий намір повністю знищити певну етнічну, расову, національну чи релігійну групу. Згідно диспозиції ч.1 статті 442 КК геноцид - це діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Поряд з тим, слід розмежовувати воєнні злочини (ст. 438 КК) та злочини терористичної спрямованості в умовах збройних конфліктів за наступними критеріями:

- воєнні злочини безпосередньо пов’язані зі збройним конфліктом та мають значно вищий ступінь суспільної небезпечності;

- дії, що складають об’єктивну сторону воєнних злочинів, вчиняються під час збройного конфлікту і є пов’язаними з ним;

- воєнні злочини характеризуються вчиненням дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права;

- воєнні злочини вчиняються, як правило, комбатантами або особами, які можуть віддавати їм накази;

- об’єктом посягання воєнних злочинів є особи, які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права;

- метою вчинення терористичного акту є порушення громадської безпеки, залякування населення, провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або спричинення впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).

Таким чином, дії, вчинені комбатантом в умовах збройного конфлікту, необхідно кваліфікувати за ознаками ч.1 та/або ч.2 ст. 438 КК України з урахуванням приписів положень міжнародного гуманітарного права та загальних правил кваліфікації кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни : двадцять запитань та відповідей. *Центр політико-правових реформ.* 19 вересня 2022. http://surl.li/eigfe (дата звернення: 18.12.2022).

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. (дата звернення: 18.12.2022).

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. URL : ttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text. (дата звернення: 18.12.2022).

Гарига-Грихно М. М.,
проректор з наукової роботи
Чернігівський інститут інформації, бізнесу і права

Піддубна К. С.,
студентка ІІ курсу, групи КЮ-211, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

ОСНОВНІ РИСИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Київська Русь, яка була створена слов'янами на території сучасної України була не першою державою. Але стала першою державою в якій було зроблено запис норм звичаєвого права.

Будь-яка державність не може існувати без певного правового регулювання суспільних відносин. У східних слов'ян існували звичаї, які регулювали їх поведінку. Згодом звичаї перетворилися в звичаєве право, на основах якого писалися перші закони. Багато норм в основу яких покладено звичаєве право збереглися у вигляді збірки «Руська правда». Вона санкціонувала сферу кримінального, процесуального, зобов'язального, спадкового та торгового права.

Зупинимось на розгляді основних рис кримінального права Київської Русі. Злочини за Руською правдою називалися «обидою», до них відносилося будь-яке завдання матеріального, морального чи фізичного збитку. Злочини проти особи поділялися на такі види: убивство, каліцтво, побої і образа людини дією. Також існували майнові злочини. До таких відносилися: крадіжка, розбій, підпал двору, а також користування чужим майном. До кожного з цих видів злочинів застосовувалося певне покарання.

Головним тогочасним феноменом була кровна помста. В широкому сенсі право кровної помсти являє собою принцип, згідно з яким особа, яка вчинила

вбивство, має бути вбита у відповідь. Тривалий час це право було необмеженим, пізніше держава урегулювала його. В ст.1 «Руської Правди» містилися положення про обмеження кола можливих месників за смерть [1]. Такими могли бути батько, син, брат (рідний та двоюрідний) чи племінник [3, с. 28]. В подальшому право кровної помсти еволюціонувало в грошовий викуп, а пізніше було замінено смертною карою.

В «Руській Правді» не було жодної згадки про смертну кару, тілесні покарання або каліцтва, але ймовірно, вони використовувалися в результаті самосуду, що є пережитком минулого. В одному випадку Руська Правда дозволяла вершити самосуд. Злодія могли скарати на смерть лише тоді, коди його застануть і затримають на місці злочину. Однак, якщо «його спіймають і затримають до світанку, то вести на князівський двір. А коли уб'ють, а люди бачили злодія зв'язаним, то платити 12 гривень» [2, с.6]. Часто у вигляді покарання використовувалися грошові стягнення. Вони складалися з двох частин: штрафу та компенсації. Штраф – сплачувався на користь князя, а компенсацію отримувала потерпіла сторона. Кожен хто не міг сплатити штраф ставав невільником. Найвищою мірою покарання за «Руською Правдою» була конфіскація майна і вигнання сім'ї злочинця з общини.

Свою систему покарань мала церква, вона накладала їх за злочин, що підпадав під юрисдикцію церкви. Покараннями були церковні покаяння, каліцтво (за богохульство виколювали очі чи відрізали язика), утримування у монастирських підвалах).

Отже, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що правові норми Київської Русі брали свої начала зі звичаїв східно-слов'янських племен і тісно переплiталися з християнськими нормами. Велику роль в суспільному житті грала церква і князь, які могли трактувати норми права, так як їм було вигідно. «Руська Правда» стала першим джерелом права на території сучасної України.

Список використаних джерел

1. Руська Правда просторової редакції.

2. Захарченко П. Київська Русь: державний устрій, суспільний лад та основні риси права. *Історія України*. 2002. №7. С.4-6.

3. Гавриленко О. А., Колесніков С. Д., Логвиненко І. А. Київська Русь : політико-правовий нарис. Харків : УніВС, 1999. 70 с.

Гуменський О. А.,
к.ю.н., заступник директора центру –
завідувач відділу забезпечення діяльності
Чернігівського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ (СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНИХ) ЕКСПЕРТИЗ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Здійснювані останніми роками демократичні реформи в Україні, спрямовані передусім на досягнення європейських демократичних стандартів. Асоціація з Європейським Союзом є важливим стимулом для розбудови сучасної держави. Такий розвиток має відповідати низці формальних критеріїв. Зокрема, невід'ємною ознакою держави, що претендує на статус повноправного члена ЄС, є наявність її реальної юридичної відповідальності перед людиною та суспільством за свою діяльність, яка конституйована також і в Україні (ст.3 Конституції) [3].

Будучи особливою знаковою системою, яку використовують у соціально-громадській комунікації, мова правових норм покликана найбільш точно й водночас зрозуміло висловити встановлювані форми права, забезпечити ефективність їх владного впливу на волю та свідомість людей. Правовий дискурс складається з тих самих елементів, що й літературна мова, і підпорядковується загальноприйнятим лексико-граматичним правилам та закономірностям побудови тексту. Оскільки слова призначені для текстуального закріплення правової норми, вони набувають подальшого структурно-смислового розвитку під впливом об'єктивних властивостей та

вимог права. У дискурсі правових норм вироблено оптимальні способи передавання юридичної інформації, що загалом відображає юридичну картину світу, яка склалася в цій правовій системі унаслідок пізнання правових властивостей та зв'язків об'єктивної дійсності.

Основні поняття юриспруденції окреслює саме юридична лексика, що містить у собі безліч критеріїв оцінки правомірності тих чи тих діянь, що характеризує правореалізацію як систему, створює різні види прецедентів і містить цінні характеристики. Ці поняття та визначення мають бути сприйманими як соціокультурний конструкт.

Терміни в лексиці – це її специфічний пласт, що займає відокремлене місце в системі мови. Це можна пояснити тим, що він має безліч особливостей стилістичного, семантичного, структурного й словотвірного характеру, який відрізняє його від загальновживаної лексики. Збільшення ролі юридичних понять у сучасному суспільному житті стає з кожним роком усе очевиднішим, тим самим указуючи нам на те, що люди все більше усвідомлюють свої права через розширення міжнародних відносин.

Правовий дискурс та його аспекти вже багато часу є об'єктами пильної уваги вітчизняних та зарубіжних мовознавців і юристів. За попередні 10 років у науці сформувався абсолютно новий напрям, що вивчає мову права з різних аспектів. Зарахувати його повністю до лінгвістики або до юриспруденції досить складно, тому що вивчення відбувається на стику мовознавства та правової науки. Існує безліч назв цього нового лінгвістичного та правового витка в науці: лінгвоюристика, юрислінгвістика тощо.

Наразі в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України, відповідаючи на виклики сьогодення, вводиться новий для системи МВС вид судових експертиз – судові лінгвістичні експертизи. Одним із напрямків цієї експертизи є досі не виокремлений в Україні (не проводиться жодною державною експертною установою), але дуже актуальний її підвид – судова лінгвістична експертиза нормативно-правових актів. У цій сфері існує велика кількість проблем, які потребують вирішення. Одним із них є використання недопустимих термінів в юридичному дискурсі.

Юридичний термін – це одиниця термінологічної системи права, із якої він входить у загальний термінологічний фонд національної мови. Приналежність до літературної частини словника зобов'язує його відповідати вимогам правил і норм певної мови.

Проте, терміни мають і деякі специфічні ознаки, а саме: системність, точність, прагнення до однозначності, відносна незалежність від контексту, наявність дефініції, функціональна стійкість, умовність, офіційність, стандартність, лаконічність, строга стилістична нейтральність, невиразність, правильність [1].

Розглянемо, на наш погляд, приклад некоректного уведення до правничої термінології оцінного терміна. Ідеться про прийняті в березні 2022 року змін до Кримінального кодексу України, а саме, унесення до його складу ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, *глорифікація* її учасників» [4].

Дисонансом звучить у законодавчій статті зовсім не юридичний термін «*глорифікація*». Цього терміна немає як у тлумачному словнику української мови в 11 томах [6], так і в словнику юридичних термінів іншомовного походження [7]. У Багатомовному юридичному словнику-довіднику [2] знаходимо: «франц.: glorifier – славити, прославляти», інші словники з поміткою «книжн.» надають тлумачення «славословити, прославляти», а також такі його значення, як «захоплена похвала; спів дифірамбів» [5]. Якщо ж подивитись на етимологію цього терміна, то спочатку він мав відношення до релігії із семантикою уславлення святих; англійська Wikipedia подає таку інформацію: «Уславлення може мати кілька значень у християнстві. Від католицької канонізації до аналогічної святості Східної православної церкви та порятунку в християнстві в протестантських віруваннях прославлення людського стану може бути довгим та важким процесом». Отже, термін «глорифікація» має ярко виражену оцінну конотацію, не сумісну з вимогами до юридичних термінів.

Наведемо фрагмент з рекомендацій працівникам правоохоронних органів щодо виявлення фактів глорифікації в повідомленнях із соцмереж. «*Глорифікація* означає прославляння, героїзацію, схвалення і *вираження прихильності* щодо осіб, які здійснювали (здійснюють) збройну агресію Російської Федерації проти України, з 2014 році по теперішній час (наприклад, прославляння бойовиків «ЛДНР» «Гіві»,

«Мотороли», прославляння військових ЗС РФ та НЗФ в ході їхньої участі в збройній агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році)». Але ж СУМ [6] містить такі тлумачення лексеми «прихильність»: 1. *Прихильність*, ності, ж. 1. Почуття приязні, доброзичливості, симпатії і т. ін. до кого-небудь. [Ада (підходить і дивиться йому в вічі):] Невже у вас нема ані крихіточки прихильності до мене? [Івась:] Ви .. подобаєтесь мені. Але це примха (Ірчан, I, 1958, 109); Ватутін з першого дня знайомства з Милославським відчув глибоку прихильність до нього (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 281); Повні прихильності одна до одної, жінки не могли наговоритися (Горд., II, 1959, 285). 2. Приязне, доброзичливе ставлення до кого-, чого-небудь. *Дякую Вам за прегарний лист і за прихильність до такого нероби* (Стеф., III, 1954, 69); – *Я вам, – каже зав ласкаво, – Поможу охоче. Тільки ви вже, громадянко, За мою прихильність – Постарайтесь* (С. Ол., Вибр., 1959, 289); *Минає другий, третій день нашої дороги. Мій супутник починає все більше подобатися мені своєю енергією, веселістю, прихильністю до людей* (Мас., Життя.., 1960, 46); // Симпатія, любов до кого-небудь. *Люди доброї, доброзичливої та товариської вдачі завжди ваблять до себе і здобувають загальну прихильність* (Смолич, VI, 1959, 40). Як бачимо, «захоплена похвала; спів дифірамбів», м'яко кажучи, дещо відрізняється від «приязного, доброзичливого ставлення» до кого-небудь. Описана проблема неодноразово була темою обговорення науково-практичних конференцій, але, як кажуть, «а віз і нині там». У цій ситуації правової невизначеності з причини використання у правовому акті оцінного терміну найскладніше почувають себе експерти-лінгвісти, адже на них покладається завдання виявити, чи наявна в повідомленні глорифікація щодо певних осіб.

У зв'язку з викладеним вище з метою уникнення описаних ситуацій пропонуємо обов'язкове проведення лінгвістичної експертизи правових актів на етапі їх розгляду (до прийняття).

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінології. *Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць*. Вип. 6. К. : КНЕУ, 2005. С. 84–89.

2. Багатомовний юридичний словник-довідник. І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.

3. Конституція України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

4. Кримінальний кодекс України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

5. Словарь иностранных слов. Комлев Н. Г. 2006. URL: http://dic.academic.ru.

6. Словник української мови: в 11 тт. Редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. I-XI.

7. Словник юридичних термінів іншомовного походження. О. Н. Ситько, Н. М. Шаповаленко. Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2013. 44 с.

Гуртовой А. П.,
заступник директора центру –
завідувач відділу криміналістичних видів досліджень
Чернігівського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

Пономаренко В. А.,
студент 4 курсу, групи ПД-191, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТУ ЗЛОЧИНУ «МАРОДЕРСТВО»

Особливої актуальності сьогодні набуває дослідження питань кваліфікації мародерства як воєнного злочину, кримінальна відповідальність за який передбачена ст. 432 Кримінального кодексу України (далі – КК).

Відповідно до КК мародерство в Україні належить до кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Як слушно зазначає М. І. Панов, родовим об'єктом військових кримінальних правопорушень, до яких належить мародерство, є встановлений порядок несення або проходження військової служби, який становить сукупність суспільних відносин, що виникають і функціонують у процесі проходження військової служби всіма військовослужбовцями, їх службової і бойової діяльності та регламентуються правовими нормами чинного законодавства і правилами співжиття у військових колективах [1, с. 5]. Тобто, безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 432 КК України, є порядок несення військової служби під час ведення бойових дій [2, с. 523].

Предметом злочину, передбаченого ст. 432 КК, є речі, що знаходяться при вбитих чи поранених на полі бою, про що прямо зазначено у статті 432 КК.

Відповідно до ст. 179 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки [3]. Однак, в ст. 432 КК є специфічна кримінально-правова ознак речі, що «робить» її предметом кримінального правопорушення та звужує обсяг цивільно-правового розуміння. Схожа ситуація простежується при визначенні поняття чужого майна в ст.ст. 185-191 КК та співставлення його змісту зі змістом поняття майна в ч. 1 ст. 190 ЦК. КК України виділяє право на майно в окремий предмет (ст. 190 КК), а ст. 190 ЦК розуміє його компонентом майна. В ст. 432 КК специфічною ознакою речей є спроможність знаходитись при вбитих або поранених на полі бою, тобто бути особистими в момент перебування вбитої чи пораненої особи на полі бою. Тому не всі види речей, названі у ст.ст. 180-193 ЦК, є предметом мародерства. Наприклад, грошові кошти (національна та іноземна валюта) є річчю та повністю охоплюються предметом мародерства в ст. 432 КК.

Зброя, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, які вилучені з цивільного обороту, не є речами як предметом мародерства та у випадку їх викрадення або заволодіння, такі дії слід кваліфікувати за ст. 262 КК. Це означає, що якщо викрадення речей при мародерстві поєднується з викраденням чи заволодінням цими предметами, вилученими з цивільного обороту, та

використання їх на свій розсуд, зокрема з корисливою метою (для задоволення власних потреб чи потреб інших осіб), то кваліфікація здійснюється за правилами сукупності, зокрема, за ознаками ст. 432 та ч. 1 ст. 262 КК.

Як зазначає М.І. Хавронюк, предметом мародерства може бути тільки приватне майно (гроші, годинники, медальйони тощо) вбитих чи поранених, незалежно від того, до чиєї армії остання належать. У той же час, зброя, боєприпаси, документи, що містять відомості військового характеру, інші предмети, що збираються для їх використання під час ведення військових дій, не є предметом цього злочину [5, с. 258].

Поряд з тим, слід звернути увагу, що захоплення ворожого озброєння, техніки та іншого військового майна особами, що беруть участь у воєнних діях не вважається мародерством. Такий висновок витікає зокрема з положень пункту 12 глави 1 розділу ІІ Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженої Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164, який містить визначення військових трофеїв - захопленого у противника озброєння, військової техніки та іншого військового майна, яке може використовуватися стороною, що їх захопила. Військові трофеї належать державі, а не окремим військовослужбовцям [5].

Оскільки у п. 1 ч. 1 ст. 3 ЦК вказується на «неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини», в ч. 1 ст. 16 ЦК – на «захист особистого майнового права та інтересу», то особистими є речі, що забезпечують сферу особистого життя людини в момент перебування особи на полі бою.

Окрім того, окремі предмети, визначені у ст. 262 КК, можуть також і не бути вилученими із цивільного обороту (у цьому випадку вони не є предметами злочину, передбаченого ст. 262 КК). Зокрема, окремі вибухові речовини можуть використовуватись у мисливстві (бездимний або димний порох) та бути предметом цивільного обороту. У випадку викрадення таких речей з поля бою, то кваліфікація дій таких осіб за ст. 262 КК виключається та застосовується лише ст. 432 КК.

Отже, речами як предметом мародерства є лише ті предмети матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки (ст. 179 ЦК), та які пов'язані із забезпеченням сфери особистого життя людини (юридичні ознаки) в момент перебування особи на полі бою (фактична ознака). Юридичні ознаки пов'язують з «участю» речей у цивільному обігу.

Отже, не дивлячись на достатньо просту правову конструкцію статті 432 КК України, при кваліфікації мародерства слід враховувати особливості предмету як особливої ознаки об'єкту цього злочину. Належна кваліфікація вказаного кримінального правопорушення знаходиться у прямій залежності від специфічних ознак предмету мародерства, що в реаліях сьогодення обумовлює відмінність військового кримінального правопорушення – мародерства, від кримінальних правопорушень проти власності, вчинених в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Панов М. І. Поняття, система і види військових злочинів. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб / ред. М. І. Панов. Харків : Право, 2011. Розд. 1. С. 5 – 21.

2. Саєнко А. Г., А. О. Огнієвич Щодо питання розмежування військового кримінального правопорушення – мародерства та кримінальних правопорушень проти власності, вчинених в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 523 – 526.

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 23.12.2022).

4. Військові злочини: коментар законодавства / М. І. Хавронюк, С. І. Дячук, М. І .Мельник. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 272 с.

5. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17?find=1&text=%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%84#w1_1 (дата звернення: 23.12.2022).

Дроговоз Р. О.,
начальник відділу диспетчерської служби управління
організаційно-аналітичного забезпечення та
оперативного реагування ГУНП в Чернігівський області

Шемець М. А.,
студент 4 курсу, групи ПД-191, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

ДО ПИТАННЯ ПРО ОЗНАКИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 258-3 КК УКРАЇНИ

Як свідчать факти, тероризм глобалізується і його небезпека має тенденцію до зростання в усьому світі. Тероризм є однією з найгостріших проблем та загроз для світової спільноти на початку XXI століття, яка негативно впливає як на різні сфери суспільного життя всередині держави, так і на різні аспекти міжнародних відносин. Для правильної кваліфікації дій особи, що вчинила сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації треба враховувати зміст передбаченої ч. 1 ст. 258-3 КК України ознаки "діяльність терористичної організації", яка має відповідний зв'язок із "сприянням".

Ознака "діяльність терористичної організації" складається з двох компонентів (першим є наявність терористичної організації, а другим – її діяльність):

1) терористична організація відповідає ознакам злочинної організації (ч. 4 ст. 28 КК)[1] та, разом з цим, має власні специфічні ознаки: "стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності,

[1] Закріплене в ч. 4 ст. 28 КК поняття злочинної організації є так би мовити родовим стосовно передбаченої у ч. 1 ст. 258-3 КК терористичної організації.

у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації" (абз. 21 ч. 1 ст. 1 Закону "Про боротьбу з тероризмом") [1].

Те, що при визначенні ознак терористичної організації слід враховувати положення ст. 28 КК та абз. 21 ч. 1 ст. 1 Закону "Про боротьбу з тероризмом", що підтверджується судовою практикою. Так, у мотивувальній частині своєї постанови Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду від 5 липня 2018 року (справа № 225/6151/15-к, провадження № 51-1609км18) зазначив: "Поняття терористичної організації визначено у ст. 1 Закону України "Про боротьбу з тероризмом", а також ст. 28 КК – це стійке об'єднання трьох і більше осіб, створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснюється розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки та вчинення терористичних актів. Достатнім для визнання організації терористичною є те, що якщо хоча б один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації. Терористична організація виділена як вид злочинної організації за спеціальною метою здійснення терористичної діяльності" [2]. Крім цього, в цій же постанові, ґрунтуючись на зазначених положеннях ст. 1 Закону "Про боротьбу з тероризмом" Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду зазначив: "Встановлення у кримінальному провадженні передбачених у ст. 1 Закону ознак певної організації (наявність стійкого об'єднання трьох і більше осіб; розподіл функцій між цими особами; існування обов'язкових правил поведінки при підготовці та вчиненні терористичних актів) та відповідної мети її діяльності (порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень, вчинення або невчинення дій органами державної влади та місцевого

самоврядування) є підставою для визнання відповідної діяльності терористичною. При цьому таке визнання здійснюється судом у конкретному провадженні на підставі наявних матеріалів. Існування окремого судового рішення, рішення органу законодавчої чи виконавчої влади про визнання діяльності терористичною для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 258-3 КК не вимагається" [2].

Специфічні ознаки, пов'язані в основному з метою її створення та функціонування – вчинення терористичного акту (ч.ч. 1-3 ст. 258 КК) [3, с. 543], або здійснення терористичної діяльності в цілому (абз. 21 ч. 1 ст. 1 Закону "Про боротьбу з тероризмом"). При цьому зміст передбаченої в ч. 1 ст. 258-3 КК терористичної організації має відповідні зв'язки з положеннями ч. 4 ст. 28 КК та ст.ст. 258, 258-1, 258-2, 258-4, 258-5, а також з іншими положеннями ч. 1 ст. 258-3 КК.

2) діяльність терористичної організації має визначатися з урахуванням положень абз. 6-14 ч. 1 ст. 1 Закону "Про боротьбу з тероризмом" про визначення поняття терористичної діяльності, зокрема, як "діяльності, яка охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; проходження навчання тероризму; виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою; фінансування та інше сприяння тероризму" [1]. Підхід про те, що поняття діяльності терористичної організації слід визначати з урахуванням зазначених положень абз. 6-14 ч. 1 ст. 1 Закону "Про боротьбу з тероризмом", а також ст. 28 КК, підтверджується судовою практикою. Так, у мотивувальній частині постанови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 5 липня 2018 року (справа № 225/6151/15-к, провадження № 51-1609км18) було

визначено, що “терористична організація виділена як вид злочинної організації за спеціальною метою здійснення терористичної діяльності. Так, відповідно до Закону, а також ст. 28 КК терористична діяльність - це діяльність, яка охоплює планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів, підбурювання: до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях, організацію незаконних збройних формувань, злочинних угрупувань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів; так само як і участь у таких актах, вербування, озброєння, підготовку та використання терористів, пропаганду й поширення ідеології тероризму, фінансування та інше сприяння тероризму” [2].

Отже, саме з урахуванням такого розуміння поняття терористичної організації та діяльності терористичної організації слід з’ясовувати зміст передбаченого ч. 1 ст. 258-3 КК “сприяння”.

Таким чином, при кваліфікації, передбаченого ч. 1 ст. 258-3 КК, сприяння діяльності терористичної організації, у кожному конкретному випадку (з відображенням у відповідних процесуальних актах) слід враховувати положення ст. 26, ч. 4 ст. 28 КК та з’ясовувати конкретні ознаки конкретної терористичної організації (пов’язані, зокрема, з метою її створення та функціонування – вчинення терористичного акту [3, с. 543] або здійснення терористичної діяльності в цілому) та її діяльності. Оскільки, згідно зі ст. 26 КК України, поняття співучасті у кримінальному правопорушенні охоплює “умисну спільну участь декількох суб’єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення”, то при визначенні конкретних ознак терористичної організації як різновиду передбаченої ч. 4 ст. 28 КК України злочинної організації слід встановлювати конкретних осіб, які здатні бути суб’єктами відповідного кримінального правопорушення, пов’язаного з діяльністю терористичної організації, та з урахуванням інших конкретних ознак злочинної організації та терористичної організації має зв’язок зі сприянням іншої особи її (терористичної організації) діяльності.

Список використаних джерел

1. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003. № 638-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text (дата звернення: 29.11.2022).
2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 5 липня 2018 року по справі № 225/6151/15-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/75241808 (дата звернення: 29.11.2022).
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К., 2005. 848 с.

Зеляк А. В.,

заступник начальника Управління превентивної діяльності.

Начальник відділу дільничних офіцерів поліції ГУНП

в Чернігівський області, підполковник поліції

Желай В. М.,

студентка 4 курсу, групи ПД-191, юридичного факультету

Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів

КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 126-1 КК УКРАЇНИ, ВІД СУМІЖНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Потреба відмежовувати домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК, від суміжних адміністративних правопорушень зумовлюється тим, що на законодавчому рівні та у правозастосовній практиці відсутні системні, чітко визначені рекомендації з приводу критерій такого розмежування, внаслідок чого порушується принцип законності при реалізації положень адміністративного і кримінального законодавства, а також інших регулятивних нормативно-правових актів.

Варто звернути увагу, що критеріїв суміжності кримінальних та адміністративних правопорушень мають відмінні ознаки їх складів. Видами таких суміжних адміністративних правопорушень є: доведення неповнолітнього до стану сп'яніння (ст. 180 КУпАП); несплата аліментів (ст. 183-1 КУпАП); невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184 КУпАП) та вчинення домашнього насильства, передбаченого ст. 173-2 КУпАП.

Слід розмежовувати адміністративне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК, від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 180 КУпАП («Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння») за ознакою систематичності, оскільки у ст. 180 КУпАП відсутня вказівка на систематичність доведення неповнолітнього до стану сп'яніння. Отже, ознака «систематичність» відмежовує цей вид адміністративного правопорушення від передбаченого ст. 126-1 КК («Домашнє насильство). Тому одноразове чи дворазове доведення неповнолітнього до стану сп'яніння, яке не є систематичним, повністю охоплюється ст. 180 КУпАП [1, с. 200].

Доведення до стану сп'яніння може бути окремим проявом фізичного або психічного насильства у випадку застосування відповідного примусу, утиску до вживання речовин, що призводить до стану сп'яніння. Тому при співвідношенні поняття доведення до стану сп'яніння (ст. 180 КУпАП) та поняття фізичного та психологічного насильства (ст. 126-1 КК) необхідно враховувати, що поняття доведення до стану сп'яніння за обсягом є вужчим за поняття фізичного та психологічного насильства.

Наступним критерієм, що дозволяє відмежувати доведення неповнолітнього до стану сп'яніння від домашнього насильства, є передбачені у ст. 126-1 КК наслідки у вигляді «фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи». Обов'язковим наслідком в складі адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 180 КУпАП, є наявність в неповнолітнього стану сп'яніння. Інші наслідки, пов'язані з фізіологічними

або психологічними стражданнями, розладами здоров'я, втратою ним працездатності не є обов'язковою ознакою складу адміністративного правопорушення та потребують самостійної правової оцінки. Тобто, у випадку доведення неповнолітнього до стану сп'яніння при вчиненні домашнього насильства систематично, то такі дії можуть кваліфікуватись за ст. 126-1 КК лише за умови, що вони призводять до фізіологічних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності [2, с. 206].

Також слід розмежовувати адміністративне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК, від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП. Ст. 183-1 КУпАП передбачає відповідальність за несплату аліментів, що за своїм характером може визнаватись спеціальними видами систематичного економічного насильства. Поряд з тим, у ст. 183-1 КУпАП відсутні наслідки у вигляді «фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи», на користь якої (особи) мають сплачуватись кошти. Тобто, у випадку систематичної несплати аліментів при вчиненні домашнього насильства, що призводить до зазначених наслідків, такі дії необхідно кваліфікувати за ст. 126-1 КК [2, с. 207].

Основним орієнтиром відмежування адміністративного правопорушення, передбаченого частинами 1, 2 ст. 184 КУпАП (невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей) від домашнього насильства (ст. 126-1 КК) є систематичність ухилення та наслідки, до яких воно призводить, оскільки таке ухилення може визнаватись спеціальним видом економічного насильства при вчиненні домашнього насильства. Однак, при вчиненні його систематично, дії особи слід кваліфікувати за ст. 126-1 КК лише за умови, якщо воно призвело до наслідків у вигляді «фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи» [3, с. 192].

Тобто, орієнтирами відмежування домашнього насильства, передбаченого ст. 126-1 КК, від суміжних адміністративних правопорушень слід вважати: діяння та його наслідки (зокрема, при відмежуванні правопорушень,

передбачених ст. 126-1 КК та ст. 180 КУпАП), діяння (при відмежуванні правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК та ст. 183-1 КУпАП, а також ст. 126-1 КК та частинами 1, 2 ст. 184 КУпАП).

Список використаних джерел

1. Іващенко В. О. Домашнє насильство: аналіз складу злочину. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 200 – 203.

2. Біловол О. О. Кримінальна відповідальність да домашнє насильство (ст. 126 Кримінального кодексу України): дис. … кандидата юрид. наук : 12.00.08. Чернігів, 2021. 265 с.

3. Якімова С. В., Лесяк Н. І. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 192–194.

Козинець О. Г.,
к.і.н., доцент,
завідувачка кафедри правоохоронної діяльності
та загальноправових дисциплін

Марценюк П. А.,
студент 2 курсу, групи АЮ-211, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

ЧЕРВОНИЙ ТЕРОР – СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ ВОЄННОГО КОМУНІЗМУ

Події 1917 – 1921 років відіграють важливе місце в історії української державності. Недаремно, радянські підручники замовчували цей період,

перекручували факти та спотворювали історичну дійсність. Для українців це ще й одна з найтрагічніших сторінок історії, бо радянська влада застосовувала до українського населення політику, що отримала назву «червоний терор».

Червоний терор – репресивна політика радянської влади, спрямована на придушення опору політичних противників, на масове знищення «представників соціальних груп, оголошених класовими ворогами, а також на залякування решти населення, з метою забезпечення його лояльності [3].

5 вересня 1918 року Рада Народних Комісарів більшовицької Росії (РРФСР) прийняла декрет «Про червоний терор», в якому вказувалося: «… забезпечення тилу шляхом терору є прямою необхідністю; що необхідно убезпечити Радянську Республіку від класових ворогів шляхом ізоляції їх в концентраційних таборах; що підлягають розстрілу всі особи, приналежні до білогвардійських організацій, заколотів і заворушень» [1].

Слід зауважити, що політика терору застосовувалася до українців і раніше, а саме, одразу після жовтневого перевороту 1917 року. У вересні проголошений декрет офіційно закріпив і легалізував насильство як метод досягнення більшовиками поставлених цілей.

В основі ідеологічного обґрунтування необхідності червоного терору лежала марксистська теорія про класову боротьбу як рушійну силу історії. Відповідно до «Маніфесту Комуністичної партії» К. Маркса і Ф. Енгельса припинення класової боротьби можливе лише після ліквідації ворожих класів, яка, у свою чергу, можлива лише після встановлення диктатури пролетаріату [4, с. 19].

Більшовики на чолі з Леніним не тільки скористалися цією теорією, але й пішли значно далі, стверджуючи, що протистояння між класами буде відбуватися завжди, тож для Леніна терор, а ще точніше, саме масовий терор, був найбільш дієвим засобом встановлення та утримання влади.

Ще один ідеолог більшовизму Л. Троцький вважав, що без терору буде не лише неможливо утримати радянську владу, але й побудувати соціалізм. Він писав: «Хто відмовляється принципово від тероризму, тобто від заходів придушення і залякування по відношенню до запеклої й озброєної

контрреволюції, той повинен відмовитися від політичного панування робітничого класу, від його революційної диктатури. Хто відмовляється від диктатури пролетаріату, той відмовляється від соціальної революції й ставить хрест на соціалізмі» [2].

Політика червоного терору була однією з найважливіших складових частин політики «воєнного комунізму».

Не розуміючи сутності законів ринкової економіки, намагаючись прикриватися популістськими лозунгами, більшовики вирішили поєднати непоєднуване, а саме ідею загальної рівності і терор для досягнення світлого майбутнього. Так народилася політика «воєнного комунізму». Її суть полягала в тому, щоб в умовах воєнного стану, громадянської війни, розрухи та спротиву населення більшовицькій владі якомога швидше відібрати хліб у селян, забезпечити населення продуктами харчування, відмінити гроші, заставити всіх працювати і спробувати розбудовувати економіку. Звичайно, ця спроба викликала масовий спротив, перш за все селянства, яке не хотіло безкоштовно віддавати хліб державі. Ось тут і знадобилися методи терору, в яких більшовики досягли неабияких успіхів.

Для проведення політики терору більшовикам було необхідно створити репресивно-каральний апарат, який міг би не лише вести боротьбу з ворогами радянської держави, але й здійснювати свої основні функції – залякування і придушення. Головну роль у ньому мали б відігравати органи позасудової розправи, які могли б знищувати чи знешкоджувати ворога негайно без зайвого судового процесу. Ці органи дістали назву надзвичайних комісій.

Взагалі більшовики створили в Україні цілу систему каральних органів:

• Всеукраїнську Надзвичайну комісію (ВУНК) (спочатку її очолював І. Шварц, а з 2 квітня 1919 р. - М. Лаціс);

• народні суди;

• революційні трибунали;

• робітничо-селянську міліцію;

• спеціальні військові частини в боротьбі проти повстанців.

Надзвичайні комісії швидко виносили вироки з будь-якого приводу, десятки тисяч людей по всій Україні було розстріляно без суду і слідства.

Методи боротьби, які застосовувалися радянською владою:

• терористичні акції проти селянства;

• арешти;

• розстріл заручників;

• страти членів сімей, хто був оголошений ворогом радянської влади;

• знищення політичних суперників більшовицького режиму.

Селянство чинило запеклий опір хлібозаготівлям і хліб більшовикам доводилося забирати силою. По селах розстрілювали заможних селян, що відмовлялися здавати урожай. Нарком продовольства УСРР О. Шліхтер визнавав, що кожний заготовлений пуд хліба «був окроплений кров'ю» [5].

Більшовики не брали до уваги ніяких правових норм, а лише «революційну доцільність» [6].

Жертвами червоного терору стали не лише поміщики, капіталісти, офіцери і члени антирадянських партій, підпільних організацій та повстанських загонів. Серед страчених було чимало безпартійних інтелігентів, священиків, службовців.

На початку травня 1920 р. до України прибуло близько півтори тисячі досвідчених оперативників на чолі з головою Всеросійської надзвичайної комісії Ф. Дзержинським. Вони разом із місцевими каральними службами розгорнули активну кампанію проти всіх, хто був незадоволений радянською владою.

У липні 1920 р. підрозділи Всеукраїнської надзвичайної комісії було переведено на воєнний стан і надано їм право виносити смертні вироки.

Під виглядом революційної боротьби чекісти із «червоними військами» запроваджували воєнний стан, здійснювали масові облави, арешти, розстріли, захоплювали заручників, вилучали «лишки» одягу та продовольства у так званих буржуазних елементів. Фактично тоді чекістські структури перебрали на себе функції оперативно-розшукових, слідчих та судових органів. Здійснюючи страшну розправу над українським людом, «романтики» революції творили нечувані звірства.

Виходячи зі сказаного, можна зробити висновки, що більшовики, прийшовши до влади у 1917 року застосовували політику терору до всіх

незгодних, знищуючи українське населення та прикриваючись лозунгами про класову боротьбу та диктатуру пролетаріату. Як це не жахливо звучить, але сучасні події російсько-української війни показали, що методи і способи досягнення цілей російської влади більше ніж за сто років абсолютно не змінилися. Жителі окупованих територій сповна відчули на собі той терор, який ще у 1918 році був легалізований більшовиками.

Список використаних джерел

1. 1918 – декрет про «червоний терор». URL: https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/veresen/5/1918-dekret-pro-chervonyy-teror (дата звернення 13.07.2022).

2. Вітик І. «Червоний терор», що знищив сотні тисяч людей, принесли на своїх багнетах більшовики. URL: https://armyinform.com.ua/2021/07/15/chervonyj-teror-shho-vynyshhyv-sotni-tysyach-lyudej-prynesly-v-ukrayinu-bilshovyky-na-svoyih-bagnetah-igor-vityk/ (дата звернення 12.07.2022).

3. Даниленко М. Червоний терор в Україні в 1918 -1921 рр. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Danylenko_Roman/Chervonyi_teror_v_Ukraini_v_1918_-_1921_rr.pdf?PHPSESSID=shgbh4ug58ce3vlda9ds16uo24 (дата звернення 13.07.2022).

4. Баберовскі Йорґ Червоний терор. Історія сталінізму / Пер. з німецької. - К. : К.І.С., 2007. - 248 с URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Baberowski_Jorg/Chervonyi_teror_Istoriia_stalinizmu.pdf (дата звернення 13.07.2022).

5. Коляда І., Нужна А. Політика більшовицького уряду в Україні у 1919 році URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19054/Kolyada_1.pdf?sequence=1 (дата звернення 13.07.2022).

6. Шевєлєва М. Червоний терор – законне знищення мільйонів людей. URL: https://uain.press/articles/chervonyj-teror-zakonne-znyshhennya-miljoniv-lyudej-1077211 (дата звернення 11.07.2022).

Коломієць В. В.,
заступник начальника управління-начальника відділу
підтримки та контролю управління
головної інспекції ГУНП в Київській області

Ромащенко К. Ю.,
студентка 3 курсу, групи ПД-201, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ОЗНАКИ

Проблематика юридичної відповідальності займає одне з головних місць в юриспруденції. Юридична відповідальність виступає фундаментальним та системоутворюючим інститутом у праві сучасної України. Вона сприяє формуванню серед населення поваги до законів, стимулює правомірно поводити себе у суспільстві, виступає найважливішим засобом підтримання законності та правопорядку, який є істотним фактором розбудови держави як правової, незалежної та демократичної [1, с. 268]. Саме формування правової держави породжує необхідність дослідження юридичної відповідальності, її змісту та характерних ознак.

Аналіз поняття юридичної відповідальності та її ознак, на нашу думку, необхідно розпочати з визначення першорядних понять, а саме: «відповідальність», «соціальна відповідальність» та «юридична відповідальність». Відповідно до тлумачного словника С. Ожегова, відповідальність – це необхідність відповідати за свої діяння та бути відповідальними за них [2]. Аналіз юридичної відповідальності неможливий без розгляду її родового значення – соціальної відповідальності, адже у неї закладений основоположний «генетичний код» різних видів відповідальності. У загальних рисах соціальну відповідальність прийнято визначати як соціальне явище, котре характеризується добровільним,

усвідомленим виконанням та дотриманням людьми вимог соціальних правил, а в протилежних випадках – застосування до правопорушника заходів впливу [3, с. 236]. Тобто, дана відповідальність розглядається у двох аспектах, залежно від того, якою є поведінка особи – соціально корисною для держави або ж навпаки, шкідливою для суспільства. Соціальна відповідальність виступає комплексною категорією, що передбачає наявність різноманітних форм та видів [4, с. 502]. Найважливішим різновидом такої відповідальності і є юридична відповідальність.

На думку М. Козюбри, юридична відповідальність – це передбачений законом обов'язок порушника зазнати несприятливих для себе наслідків майнового і немайнового характеру, вид та міра покарання, визначаються компетентним органом, стосовно характеру вчиненого правопорушення [5, с. 402]. Науковець вважає, що дана відповідальність може настати тільки за порушення правових норм і при порушені яких, на особу буде покладено зобов'язання понести певну міру і розмір призначеного покарання.

О. Скакун, наголошує, що юридична відповідальність – це передбачена законом міра та вид державно-владного, тобто примусового, зазнання правопорушником втрат благ майнового, організаційного, особистого чи психологічного характеру за вчинене ним суспільно-шкідливого та протиправного діяння [6, с. 431]. Авторка акцентує увагу на можливості застосування до порушника примусових державно-владних наслідків, які позбавляють його певних благ у правовідносинах між державою та суб'єктом.

П. Рабінович під юридичною відповідальністю розуміє закріплений у законодавстві та забезпечений з боку держави юридичний обов'язок порушника зазнати примусового позбавлення певних цінностей, які йому належать [7, с. 161]. Він додержується того, що юридичну відповідальність слід розуміти як обов'язок держави вживати до правопорушника норми, передбачені законами України та відповідні до них заходи.

О. Падалка визначає юридичну відповідальність як обов'язок конкретної особи, котра вчинила протиправне діяння, зазнати стосовно себе відповідні встановлені державою в законодавстві у вигляді правових санкцій, наслідків

негативно особистого, майнового та організаційного характеру [8, с. 81]. При цьому він наголошує, що застосування певної міри відповідальності, повинно відбуватися в чітко встановленому законодавством порядку та за конкретні протиправні вчинки порушника.

К. Волинка вважає, що юридична відповідальність виступає застосуванням до особистості, яка вчинила протиправне діяння, примусових заходів, передбачених санкцією правової норми, яку було порушено, у встановленому для цього процесуального порядку на підставі закону та від імені держави [9, с. 183]. Головною метою такої відповідальності є охорона правопорядку за допомогою примусових заходів, які застосовуються від імені держави.

О. Бандурка розглядає юридичну відповідальність, по-перше, як інститут правової системи, який допускає вжиття санкцій до суб'єкта, винного у вчинені правопорушення, а по-друге як обов'язок суб'єкта протиправного діяння зазнати на собі застосування юридичних санкцій за скоєне ним проступку або злочину [10, с. 291]. Тобто, характеризується певною реакцією держави на вчинене правопорушення, за яке особа повинна нести відповідальність.

На думку М. Цвіка, юридична відповідальність це передбачені нормами права та здійснювані в правових відносинах у процесуальному порядку уповноваженими державними суб'єктами засоби державного примусу до правопорушника, що тягне за собою обов‘язок потерпати несприятливих наслідків особистого, майнового чи організаційного характеру, вид та міра покарання котрих визначені санкцією правових норм [11, с. 375]. Автор звертає увагу на те, що дана відповідальність здійснюється за певними юридичними процедурами лише державою, якій притаманна можливість використовувати заходи державно-владного примусу. Саме ця специфічна ознака відрізняє юридичну від інших видів соціальної відповідальності.

Таким чином, поняття юридичної відповідальності розглядається науковцями по-різному. Пропоновані визначення різняться, але в цілому юридична відповідальність розглядається як особливий різновид соціальної

відповідальності, який закріплений у законодавстві та забезпечений з боку держави юридичний обов'язок особи, яка вчинила правопорушення, зазнати на собі певних заходів примусу, передбачених санкціями правових норм.

Аналіз поняття юридичної відповідальності дозволяє виділити її ознаки. Специфіка та зміст юридичної відповідальності розкривається в її ознаках, а саме:

1. Найвагомішою ознакою юридичної відповідальності виступає те, що фактично підставою її виникнення є правопорушення. Тобто вчинення особою суспільно небезпечного або суспільно шкідливого діяння (дія або бездіяльність), яке буде нести негативний вплив окремому індивіду, суспільству або державі. Даний вид відповідальності не може бути застосований за вислови, погрози, наміри або вчинення моральних проступків.

2. Притягнення винної особи до юридичної відповідальності обов'язково здійснюється в певному процесуальному порядку і формі, котрі встановлені законом. Поза процесуальною формою юридична відповідальність втрачає свою сутність, а отже, є неможливою.

3. Юридична відповідальність має чітку нормативну регламентацію. Саме правова основа характеризує поведінку особи як протиправну та у санкції вміщують вичерпний перелік різновидів відповідальності та засобів, які будуть застосовані до правопорушника за вчинене протиправне діяння.

4. Наявність визначеного суб'єкта – фізична або юридична особа, яка в силу вікового та психічного стану може відповідати за вчинене правопорушення.

5. Притягнення правопорушника до юридичної відповідальності є невід'ємним від державного примусу. Юридична відповідальність спирається на державний примус та пов'язується із досягненням конкретної мети, в першу чергу, покарання винної особи та поновлення порушених прав [4, с. 503]. Слід пам'ятати, що юридична відповідальність і державний примус тісно взаємопов'язані, але не є тотожними.

6. Відображається у настанні певних втрат для винної особи (негативних наслідків), які передбачені законом. Позбавлення порушника благ особистого,

майнового або організаційного характеру є необхідною умовою юридичної відповідальності. Дані негативні наслідки виступають реакцією держави на шкоду заподіяну правопорушником суспільству, державі або окремій особистості [12, с. 184].

Зазначені ознаки юридичної відповідальності є обов'язковими, тому відсутність хоча б з однієї з перелічених свідчить про відсутність юридичної відповідальності.

Отже, юридична відповідальність виступає багатоаспектною категорією, яка має правовий характер та полягає у застосуванні до особи, яка вчинила протиправне діяння, засобів публічно-правового примусу, що передбачені санкціями порушених норм у чітко прописаному процесуальному порядку.

Список використаних джерел

1. Терещук М. М. Позитивна юридична відповідальність в публічному праві: теоретичний аналіз. Молодий вчений. Херсон, 2016. № 7 (34).С. 268 – 271.

2. С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. Толковый словарь русского языка. URL: http://ozhegov.info/slovar/?q=%D0%9E*&pg=100&ind=N (дата звернення: 24.11.2021).

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

4. Теорія держави і права. Академічний курс : Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688с.

5. Загальна теорія права : підруч. / за заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 396 с.

6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : Підручник / Пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.

7. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 9-е, зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с.

8. Падалка О. А. Юридична відповідальність Національної поліції України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. Вип. 20. С. 81 – 84.

9. Шкляренко А. М. Юридична відповідальність як елемент правового статусу поліції охорони в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 2(23) Том 3, 2018. С. 226-229.

10. Теорія держави і права : підручник /[О. М. Бандурка, О. М. Головко, О. С. Передерій та ін.] ; України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

11. Загальна теорія держави і права : [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. Харків : Право, 2009. 584 с.

12. Волинка К. Г. Теорія держави і права : Навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 240 с. Бібліогр.: с. 229–232.

Лазоренко Є. Ю.,

прокурор відділу підтримання публічного обвинувачення в суді та забезпечення діяльності у сфері запобігання та протидії корупції Чернігівської обласної прокуратури

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 286[1] КК УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА КАСАЦІЙНОГО СУДУ

У тяжкі часи, коли Україна, охоплена безпідставною агресією з боку сусідньої країни, вживає заходів у боротьбі з зовнішнім ворогом та внутрішніми колаборантами, має також вирішувати проблемні питання пов’язані з притягненням до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на транспорті.

Результатом державної політики щодо створення безпечних умов для учасників дорожнього руху, збереження життя і здоров’я громадян, підвищення ефективності впливу на дисципліну учасників дорожнього руху з чітким визначенням правових санкцій за вчинені правопорушення [1], стало посилення відповідальності для водіїв, що керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп’яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 130 КУпАП, шляхом позбавлення права

керувати транспортними засобами на строк від трьох до десяти років; за вчинення злочину, передбаченого окремою статтею КК України (ст. 286-1) із запровадженням безальтернативного виду та міри покарання (позбавлення волі до трьох років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від трьох до п’яти років).

Однак, законодавець, змінюючи одні положення законодавства, залишає білі прогалини, які на практиці стають «лазівками», за допомогою яких винні особи намагаються уникнути суворого покарання, не в останню чергу це стає можливим і з урахуванням судової практики касаційного суду, правові висновки та правові позиції якого є обов’язковими до застосування.

І. Угода як «панацея поновлення інтересів суспільства». Вказана фраза не

дарма взята у лапки, оскільки у більшості випадків обвинувачені намагаючись уникнути суворого покарання вдаються до укладення угод про примирення з потерпілими, у яких прописують взаємовигідні умови (міра покарання, компенсаційні виплати потерпілому тощо).

Дійсно законодавець у кримінальному процесуальному законі не передбачив винятків на неможливість укладення угод про примирення, хоча повинен з урахуванням специфіки деяких складів кримінальних правопорушень, до яких належить і злочин, передбачений ст. 286^1 КК України.

Мова йде про двооб’єктні склади, у яких є основний та додатковий об’єкти кримінального посягання. Основним безпосереднім об’єктом злочину, передбаченого ст. 286^1 КК України, є суспільні відносини, які забезпечують безпеку руху й експлуатацію транспортного засобу. Додатковим обов’язковим об’єктом виступають відносини життя та здоров’я особи.

Тоді логічно припустити, що законодавець, визначаючи людину, її життя і здоров’я в Україні найвищою соціальною цінністю [2], не обмежується якоюсь окремою людиною, особливо тоді, коли мова йде про суспільство в цілому.

Вказану прогалину закону намагався виправити касаційний суд. Відповідно до п. 19 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13 затвердження угод про примирення не

допускається про злочини, передбачені розділом XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» [3], оскільки приватні інтереси їх учасників не можуть переважати над суспільними (публічними) інтересами.

Однак вже інший склад касаційного суду – спочатку Верховний Суд України 31.03.2016 (провадження № 5-27кс16), а у подальшому це підтвердив і Верховний Суд (далі – ВС) 06.12.2018 (провадження № 51-4582 км 18) – висловив думку про те, що угода про примирення являє собою ключовий інструмент узгодження інтересів учасників кримінально-правового конфлікту та забезпечення їх балансу. Адже сторони шляхом компромісних і взаємовигідних рішень між собою адаптують норми права про примирення щодо конкретного (їх) випадку, чим задовольняють свої інтереси, а в результаті і суспільні (публічні) інтереси [4].

З вказаним висновком погодитись не можна, оскільки інтереси потерпілого від конкретного злочину, завжди мають матеріальний вираз компенсаційного характеру, тоді як суспільство в цілому, має інтерес нематеріальний – бути убезпеченими від неправомірних дій обвинуваченого у майбутньому. Тому, висновок ВС про те, що задоволення матеріальних потреб однієї особи – задовольняє інтереси всіх, є хибним.

II. Одна проблема породжує іншу. У цьому випадку дозвіл на укладення угод про примирення розв’язав руки сторонам у визначенні виду та міри покарання на власний розсуд, використовуючи при цьому всі ті ж прогалини матеріального закону.

Законодавець лише у ч. 1 ст. 75 КК України передбачив норму-заборону, якою звільнення від відбування покарання з випробуванням осіб, що керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп’яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, – заборонено [5].

Однак вже ст. 69 КК України не містить аналогічного застереження, та надає право призначити покарання нижче від найнижчої межі санкції статті, а більше того ч. 2 тієї ж статті передбачено, що суд може не призначати

додаткове покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу як обов'язкове, за винятком випадків призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) [5].

У цьому випадку передбачене законодавцем виключення з диспозитивного права суду – не застосовувати додаткове обов’язкове покарання – слід тлумачити у узькому та широкому значенні.

Застосовуючи буквальне тлумачення ч. 2 ст. 69 КК України, можна говорити про те, що позбавлення права керувати транспортними засобами може бути застосовано, якщо обвинувачений та потерпілий в угоді за ст. 286^1 КК України із застосуванням ст. 69 КК України передбачили покарання у виді штрафу більше або рівного трьом тисячам НМДГ.

Безпека руху від осіб, які керували транспортними засобами у стані сп’яніння або іншому стані, що знижувала реакцію водія, може і повинна бути забезпечена обов’язковим застосуванням додаткового покарання у виді позбавлення водійських прав. Що найменше КУпАП не передбачає можливості уникнути аналогічного додаткового покарання за ст. 130 КУпАП.

З огляду на це, вузьке тлумачення ст. 69 КК України не дасть змоги досягнути законодавчої мети – застосування суворого виду та міри покарання до водіїв, що вчинили злочин, передбачений ст. 286^1 КК України, – і як наслідок суспільні інтереси не будуть задоволені.

Широке ж тлумачення наведеної норми передбачає врахування класифікації кримінальних правопорушень, визначеної ст. 12 КК України.

Так, кримінальні правопорушення, за які передбачено покарання у виді штрафу понад 3 тисячі НМДГ є всі кримінальні злочини (нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі). З цього слідує висновок, що додаткове покарання, яке згідно санкції статті Особливої частини КК України, може не застосовуватися лише у кримінальних провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків, до яких злочин, передбачений ст. 286^1 КК України, не відноситься.

Тому системне тлумачення норм КУпАП та КК України демонструє, що позбавлення права керувати транспортними засобами, передбачене законодавцем як додаткове покарання, є обов'язковим до застосування та невід'ємним елементом виправлення та попередження вчинення нового кримінального та адміністративного правопорушення не лише засудженою особою, а й іншими водіями.

Крім того, застосування або не застосування додаткового обов'язкового покарання належить до диспозитивних повноважень суду, а не сторін угоди.

Висновки. Законодавство та судова практика потребують подальшого вдосконалення, з метою викорінення всіх «лазівок», які дають можливість уникати, передбаченого Законом покарання, у доволі значимій для нашої країни категорії кримінальних правопорушень. Саме у такий спосіб, на додаток до вище сказаного, буде досягнуто й превентивного впливу на можливих порушників, оскільки всі водії будуть знати, що сідати за кермо у стані сп'яніння, автоматично дорівнює реальному виду покарання, від якого за допомогою угод не зможе приховатися.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі порушення у сфері безпеки дорожнього руху» / Автор. кол. Народні депутати України О. С. Бакумов, В. А. Медяник, В. М. Неклюдов. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1231-20**.**

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 54к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення 24.11.2022).

3. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угоди : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 грудня 2015 року № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15#Text (дата звернення 24.12.2022).

4. Постанова Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 6 грудня 2018 року справа № 756/11661/17. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/78496216 (дата звернення 24.11.2022).

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 24.11.2022).

Максименко М. І.,
директор Чернігівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС

Сердюк В. В.,
студент 4 курсу, групи ПД-191, юридичного факультету Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Національного університету «Чернігівська політехніка» м. Чернігів

ПОНЯТТЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Сучасні форми експлуатації та нові виклики, які переживає світ і, зокрема, наша держава, створюють загрозу потрапляння в ситуацію торгівлі людьми практично всіх соціальних груп населення.

Поняття торгівлі людьми складалося протягом віків, разом зі зміною історичних епох, з розвитком і гуманізацією суспільства та переглядом існуючих моральних канонів. Явище купівлі-продажу людей не може претендувати на роль нового для суспільства феномену, хоча сьогодні інколи його і називають таким.

Причинами виникнення та поширення такого кримінально-протиправного діяння як торгівля людьми є низка факторів, а саме:

- повномасштабна війна, котру розв’язала країна-агресор рф;
- підвищення рівня мобільності населення;
- поява внутрішньо переміщених осіб і пов’язана з цим трудова міграція населення;
- економічна нестабільність;
- зростання безробіття.

Також доцільним буде звернути увагу на те, що комісія ООН з боротьби з міжнародною злочинністю вважає торгівлю людьми третім за величиною видом організованої злочинності, поступаючись лише незаконній торгівлі наркотиками та зброєю.

Найважливішими міжнародно-правовими документами, спрямованими на боротьбу з торгівлею людьми, є Протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Рада Європейської конвенції про заходи щодо боротьби з торгівлею людьми 2005 року [3, с. 20].

Ці документи визначають основні поняття торгівлі людьми, визначають коло суспільно небезпечних діянь, що підлягають обов'язковій криміналізації, передбачають основні стандарти запобігання та протидії торгівлі людьми, зокрема з метою трудової експлуатації, а також захисту та реабілітації жертв цього кримінального правопорушення.

Стаття 3 Палермського протоколу 2000 року містить визначення, важливі для з'ясування сутності торгівлі людьми. Так, під торгівлею людьми пропонується розуміти вербування, перевезення, передачу, приховування або отримання людей з метою експлуатації шляхом погрози чи застосування сили чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або вразливості, або шляхом підкупу, у формі платежів або пільг, з метою отримання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Торгівля включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або практику, подібну до рабства, підневільне становище або видалення органів [2, с. 8].

Крім того, існує спеціалізований міжнародний документ, спрямований виключно на протидію торгівлі дітьми, дитячій проституції та дитячій порнографії. Це Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (ратифікований Законом № 716IV (71615) від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 29, ст. 226). В п. а) ст. 2 цього Протоколу зазначається, що торгівля дітьми означає будь-який акт або

угоду, внаслідок яких дитина передається будь-якою особою або будь-якою групою осіб іншій особі або групі осіб за винагороду або інше відшкодування.

Щодо національного законодавства слід зазначити, що статтею 149 Кримінального кодексу України встановлено кримінальну відповідальність за торгівлю людьми, під якою розуміється вербування, переміщення, переховування, передачу чи отримання особи, вчинені з метою експлуатації, із застосуванням примусу, викрадення, обман, шантаж, матеріальна чи інша залежність від жертви, їх вразливий стан або підкуп третьої сторони, яка контролює жертву, з метою отримання згоди на її експлуатацію.

У свою чергу, Закон України «Про протидію торгівлі людьми» визначає торгівлю людьми як вчинення протиправної угоди, об’єктом якої є особа, а також вербування, переміщення, переховування, передачу чи отримання особи, вчинені з метою експлуатації, в тому числі сексуальної, застосування обману, шахрайства, шантажу, вразливого стану особи або застосування чи погроза застосування насильства, використання службового становища чи матеріальної чи іншої залежності від іншої особи [1].

Останнім часом все частіше вживається термін «трафікінг», який також означає торгівлю людьми та рабство. Відповідно з'явилося слово «трафікер».

Торговці людьми – це ті, хто задіяний у кримінальному бізнесі: вербувальники, які залучають жертв брехливими обіцянками, працівники фірм з працевлаштування, перевізники та кур’єри, продавці та покупці «живого товару».

Отже, торгівля людьми є незаконною, більше того, злочинною діяльністю, основою якої є насильство над людиною, адже на сьогодні, в Конституції України, як і в законах інших цивілізованих країн, закріплено право на життя, свободу, особисту недоторканність, право вільно пересуватися, вибирати місце перебування і проживання, свободу праці та іншу не заборонену законом діяльність.

Такі права є основоположними та належать до природніх - тих, які даються людині із народженням, є невідчужувані та непередавані. Проте, реальність правового дотримання та захисту даних прав ще далека від ідеалу, що підтверджується існуванням таких негативних кримінально-протиправних явищ, як торгівля людьми.

Список використаних джерел

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011. URL: http://zakon2.rada.gov. ua/laws/show/3739-17 (дата звернення: 29.11.2022).

2. Підгородинський В. М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. Наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Одеса, 2005. 19 с.

3. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Автори-упорядники: Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ : ВАІТЕ, 2017. 88 с.

Максименко О. О.,

студент 3 курсу, групи ЛС-201,

Навчально-наукового інституту бізнесу,

природокористування та туризму

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів

Аніч В. Ю.,

Головний інспектор відділу запобігання надзвичайним ситуаціям

Чернігівського районного управління Головного управління ДСНС України у

Чернігівській області,

Капітан служби цивільного захисту

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОЧИЩЕННЯ ЛІСІВ ВІД ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ

Сьогодні, наша країна вважається однією з найбільш замінованих країн світу. Майже 200 тис. км^2 території потребують очищення. Причина цього полягає у замінуванні та забрудненні боєприпасами навколишнього середовища внаслідок ведення бойових дій.

Забруднення лісів боєприпасами становить загрозу для життя не тільки людей, а в першу чергу тварин. Вони підриваються на мінах, зазнають контузій, також високий шумовий фон впливає на поведінку цих тварин, дезорієнтує їх у просторі. Вибухи снарядів та військова техніка дуже сильно забруднюють атмосферу та ґрунти, адже боєприпаси, які не розірвалися отруюють ґрунти та ґрунтові води роками, виділяючи токсичні речовини.

Розмінування населених пунктів відбувається дуже швидко, а на розмінування лісів витрачаються десятки років. Причиною можна вважати те, що розмінування лісів складніше ніж міст та селищ. Боєприпаси не помітні під лісовою підстилкою, а захисне спорядження не надає захисту життю та здоров'ю спеціалістів під час розмінування. Для цього потрібен досвід, технології та спеціальні методи.

Нині відсутні дані про ступінь та масштаби забруднень боєприпасами лісів. Після розробки ефективної системи моніторингу стану довкілля природоохоронними організаціями, дозволить нам оцінити реальний об'єм завданої шкоди від війни та розробити ефективні механізми відновлення довкілля, але все це буде можливим після завершення війни.

Відновлення лісів дуже важка робота, тому потребує багато зусиль спеціалістів на державному рівні, також вимагає включення всієї влади на національному та регіональному рівнях, громадянського суспільства та міжнародних організацій. За висновками експертів потрібно ідентифікувати всі ліси з уцілілими боєприпасами та розробити спеціальні карти із зазначенням небезпечних територій; проінформувати про наявність таких лісів цивільне населення та працівників лісової галузі, та заборонити або обмежити їм доступ до даних лісів; провести роботи з розмінування лісів на території, де дані заходи можливі, також ці заходи повинні бути погоджені з територіальним органом ДСНС та ЗСУ.

На законодавчому рівні потрібно надати особливу категорію лісам, які забруднені боєприпасами та встановити на цих територіях зони відчуження.

Також важливим аспектом очищення лісу від боєприпасів є юридична сторона проблеми, зокрема, наявність регламентаційних нормативно-правових актів, які визначають порядок очищення, процедури та перелік документації,

яка обов’язково повинна оформлюватись під час включення ділянок у зони небезпечних для життя та виключення цих лісів із переліку небезпечних. Це важливо робити у разі виникнення нещасних випадків з точки зору безпеки праці та оформлення подальшого відшкодування.

Отже, очищення лісів від боєприпасів дуже небезпечно, займає багато часу оскільки може тривати навіть десятиліття, очищення лісів набагато важче від очищення населених пунктів тим, що під лісовою підстилкою їх важче виявити, потребує багато сил, спеціальних методів та технологій, а також включає в роботу багато державних та міжнародних організацій.

Список використаних джерел

1. Ліси забруднені боєприпасами. Що з цим робити? URL: https://wwf.ua/?6479466/forests-polluted-explosive (дата звернення 15.12.2022)

2. Яким має бути лісоуправління під час війни та післявоєнна відбудова? URL: https://wwf.ua/?7610441/forest-restoration-war-time (дата звернення 15.12.2022)

Марущак Н. В.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
та загальноправових дисциплін

Томаш О. О.,
студентка 4 курсу, групи ПД-191, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Одним із основних завдань у діяльності правоохоронних органів є повне й швидке розкриття і розслідування злочинів та викриття винних у злочинній

діяльності. Останнім часом злочинність пристосовується до нових соціально-економічних умов. Зростання злочинності (особливо організованої), зрощування її з державним апаратом, підвищення технічної оснащеності злочинців, ускладнення зв'язку між ними, використання сучасного радіозв'язку, застосування новітньої вогнепальної зброї та інші негативні обставини, безумовно, ускладнюють і без того непросту діяльність правоохоронних органів зі своєчасного та якісного розкриття і розслідування злочинів.

Злочинці не можуть обійтись без надійної організаційно – технічної бази, що робить їх менш вразливими для правоохоронних органів, більш мобільними в одержанні необхідної для злочинної діяльності інформації, що слід враховувати під час підготовки та проведення обшуків. Зважаючи на це, особливої актуальності набуває дослідження актуальних питань застосування тактичних прийомів проведення обшуків з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

У викритті винних та з'ясуванні обставин вчинення кримінального правопорушення велика роль належить обшуку, під час якого можна виявити розшукувану особу, вилучити знаряддя злочину, речі та цінності, здобуті злочинним шляхом тощо. Тому провадження обшуку за наявності достатніх підстав є не тільки правом, а й обов'язком особи, яка веде досудове розслідування. Нормами КПК України передбачені основні юридичні засади обшуку, згідно з якими – визначені його суть і мета. Обшук – це слідча дія, спрямована на примусове обстеження осіб, приміщень, споруд, ділянок місцевості тощо, що знаходяться у розпорядженні особи, яку обшукують, та членів її сім'ї, а також організації, установи, з метою виявлення і вилучення об'єктів, слідів, що мають значення для розслідування справи. За своєю суттю обшук є пошуковою дією, мета якої – здобути доказову та орієнтуючу інформацію. На практиці це означає - виявити речові докази, визначені кримінально процесуальним законом; знайти злочинця, який ховається від слідства; викрадену особу (особу, незаконно позбавлену волі); труп або його частини, вилучити об'єкти, які свідчать про злочин, що готується [1, с. 67].

Поряд з тим, обшук відноситься до найскладніших у процесуальному та тактичному розумінні слідчих дій, законність та порядок проведення якого найчастіше оскаржується до суду [2, с. 87].

Для досягнення мети, спрямованої на максимальну ефективність обшуку, виділяють кілька взаємозалежних етапів, які забезпечують її реалізацію: підготовка до проведення слідчої дії; проведення слідчої дії; фіксація ходу та результатів слідчої дії; оцінка отриманих результатів та встановлення їх місця та значення в системі доказової інформації у кримінальному провадженні.

Підготовка до проведення обшуку завжди має конкретний характер і спрямована для досягнення певних цілей. У зв'язку з чим, слідчому чи дізнавачу необхідно отримати відомості про особу підозрюваних, їх злочинні та інші зв'язки, а також особливості розшуканих предметів, документів та майна.

Чільне місце у процесі підготовки до обшуку займає процес збору відомостей про приміщення чи житло, які необхідно встановити слідчому або дізнавачу під час підготовки до обшуку, зокрема [3, с. 28]:

- точну адресу, розташування біля нього;
- кількість поверхів, планування кімнат та підсобних приміщень, конструктивні особливості, умови експлуатації приміщення;
- кількість та склад осіб, які постійно або тимчасово проживають у приміщенні або працюють у ньому;
- взаємовідносини людей, які перебувають у приміщенні, їх спосіб життя та розклад дня;
- кількість виходів та входів, наявність вікон, підвальних приміщень, господарських будівель, сторожових собак;
- наявність телефонних апаратів та їх дислокацію, систему охоронної сигналізації;
- розташування меблів;
- факт проведення ремонтів, їх час та обсяг ремонтних робіт;
- наявність електричних та механічних дзвінків, інших засобів оповіщення про прихід (при цьому дуже важливо з'ясувати, чи користуються

особи, які проживають у приміщенні або приходять до них, умовним оповіщенням - певною кількістю дзвінків або стуків у двері, їх частоту, тривалість).

Цю інформацію можна отримати з показань обізнаних осіб, матеріалів оперативно-розшукової діяльності, на підставі документації керівників та обслуговуючих компаній, житлово-комунальних відділів місцевої ради (планів будівель та споруд, поверхових планів, проектно-кошторисної документації, інвентаризаційних матеріалів).

Вивчення практики розслідування кримінальних правопорушень показало, що у 89% випадків, особи, які ведуть розслідування у кримінальних провадженнях, обмежуються проведенням обшуку лише за місцем проживання підозрюваних (обвинувачених) [4, с. 201]. Не встановлюються та, відповідно, не обшукуються інші можливі місця приховування викраденого майна, що належать йому чи якими він користується.

Відомості про особу підозрюваних (обвинувачених), інших осіб, які необхідно встановити слідчому чи дізнавачу під час підготовки до обшуку:

- вік, професія, спеціальні навички та рід занять;

- спосіб життя, особливості поведінки у побуті та на роботі;

- склад сім'ї, стосунки у сім'ї, із сусідами чи зі співробітниками за місцем роботи;

- звички та уподобання (наприклад, схильність до зловживання спиртними напоями, наркотиками або до азартних ігор, захоплення колекціонуванням, спортом, полюванням);

- повсякденний розпорядок у сім'ї чи режим на роботі; знайомства та зв'язки (зокрема, зі злочинним середовищем);

- наявність у минулому судимостей, притягнення до кримінальної відповідальності без відбування покарання.

Ці та інші необхідні відомості слідчий, дізнавач може отримати з протоколу огляду місця події, показань потерпілих та свідків, а також інших осіб (самого підозрюваного, його співучасників, родичів), показань та

висновків експертів, роз'яснень спеціалістів, а також даних, отриманих у результаті оперативно-розшукової діяльності.

Обшук слід проводити суцільним послідовним методом. При здійсненні окремих пошукових дій необхідна присутність понятих. Інакше можуть виникнути обґрунтовані сумніви щодо фактів виявлення розшуканих об'єктів та можливих фальсифікацій.

Кримінальний процесуальний закон припускає використання тактичного прийому обстеження об’єкта з частковим його руйнуванням у випадках, коли це спричинено необхідністю. Слідчий, дізнавач повинен оцінити співвідношення характеру ймовірних пошкоджень, кількісно-якісних ознак розшуканих об’єктів. Не можна допускати необґрунтоване заподіяння пошкоджень майну обшукуваного, тому необхідно застосовувати технічні засоби та вдаватися до допомоги спеціалістів.

Дуже результативним під час обшуку є тактичний прийом виявлення та оцінки негативних обставин, що стосуються, насамперед, фактичної обстановки місця проведення слідчої дії. Встановлюються невідповідності присутніх предметів та деталей обстановки приміщення, їх розташування, або відсутність типових та логічно обумовлених об’єктів.

У процесі проведення обшуку необхідно здійснювати спостереження за поведінкою особи, причетної до приховування розшукуваного майна, виділення ознак, що вказують на перебування майна, що розшукується.

Під час обшуку має сенс вилучити для подальшого ознайомлення фотографії та домашні відеозаписи підозрюваного, на яких можуть бути зображені його можливі співучасники.

Особливого значення під час складання протоколу обшуку має фіксація у ньому місць вилучення предметів та документів, а також складання план-схеми приміщення, додатки до протоколу обшуку. Повна, всебічна та об'єктивна фіксація ходу та результатів обшуку надає проведеній слідчій дії доказовий характер. Крім перерахування учасників обшуку, опису місця його проведення, місця виявлення об’єктів, технічних засобів, способів виявлення, ретельного

відображення кількісно-якісних та індивідуальних характеристик вилученого, протокол обшуку має бути складений таким чином, щоб за його змістом можна було зрозуміти сутність тактичних прийомів і оцінити їхню відповідність вимогам закону.

Результати обшуку служать не лише цілям отримання доказів, підтвердження висунутих версій, а також отримання орієнтуючої інформації.

Отже, проведення обшуку є однією з найбільш складних та трудомістких слідчих (розшукових) дій, які вимагають обізнаності. Особа, яка здійснює обшук, повинна володіти процесуальними питаннями і тактикою його проведення, мати в своєму розпорядженні методичні рекомендації щодо обшуку на різних об'єктах і у різних слідчій ситуаціях, знати можливості науково-технічних засобів, що використовуються при обшуку, та мати відповідні практичні навички. Без проведення цієї важливої слідчої (розшукової) дії, метою якої є відшукання та вилучення предметів і документів, що мають значення для кримінального провадження, повне і всебічне розслідування кримінальних правопорушень нерідко неможливе.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник. Академічний курс. Нац. юрид. академія ім. Я. Мудрого; за ред. В. Ю. Шепітько. Київ, Ін-Юре, 2004. 733с.

2. Криміналістика : підруч. для студ. юр. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ, Ін Юре, 2004. 728 с.

3. Головко М. Б., Осипенко І. П. Обшук (юридико-психологічні аспекти організації та проведення): навч.-метод. посіб. Чернігів : Лозовий В. М. 2015. 128 с. URL: http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/11554 (дата звернення: 24.11.2022).

4. Лис О. Ю. Тактичні прийоми і методи проведення обшуку. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. №4. С. 200-202.

Марущак Н. В.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
та загальноправових дисциплін

Мойсієнко А. А.,
студентка 4 курсу, групи ПД-191, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Основний Закон України, прийнятий Верховною Радою 28 червня 1996 року, забезпечує захист прав і свобод кожного громадянина і проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Реалізація цих прав гарантується нормами Кримінального кодексу України, які встановлюють відповідальність за посягання на свободу та недоторканність особи, зокрема кримінально-правовими засобами, передбаченими статтею 146 Кримінального кодексу України «незаконне позбавлення волі або викрадення людини» [1].

У свою чергу, викрадення людини, яке характеризується протиправною забороною особі обирати місце перебування за власним бажанням чи її таємним чи відкритим захопленням, трактується як кіднепінг.

Відповідно до диспозиції частини 1 статті 146 Кримінального кодексу України настає відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини. Отже, відповідальність за самостійні види позбавлення волі є недиференційованими.

Частина 2 статті 146 Кримінального кодексу України говорить про те, що кваліфікуючою ознакою цього діяння є його вчинення щодо неповнолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох чи більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров’я

потерпілого, або поєднане із заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або вчинені протягом тривалого часу.

В частині 3 статті 146 Кримінального кодексу України передбачено особливо обтяжуючі обставини кримінального правопорушення – вчинення його організованою групою або спричинення тяжких наслідків. Тяжкими наслідками можуть бути смерть потерпілого, його самогубство, заподіяння йому тяжких тілесних ушкоджень або смерть близького потерпілого внаслідок занепокоєння щодо його раптового зникнення тощо.

Україна обрала шлях до Євроінтеграції і тому доцільно, на нашу думку, провести аналіз законодавства зарубіжних держав щодо кримінальної відповідальності за викрадення людини.

Так, в деяких країнах-членах ЄС відповідальність за незаконне позбавлення свободи та викрадення людини настає за однією статтею кримінального кодексу. Зокрема, за ч. 1 ст. 189 КК Республіки Польща настає відповідальність за позбавлення свободи людини, водночас не виокремлюється поняття «викрадення людини» [3].

У ч. 1 ст. 282 КК Королівства Нідерланди визначено відповідальність особи, яка умисно, незаконно позбавляє або продовжує позбавляти іншу особу її свободи. Суб'єктом цього злочину також визнається особа, яка умисно надає місце (сховище) для такого незаконного позбавлення свободи.

Відповідно до ч. 1 ст. 261 КК Королівства Данія, підлягає відповідальності будь-яка особа, яка позбавляє свободи іншу особу . У ст. 224-1 КК Республіки Франція відповідальність визначена за арешт, викрадення, затримання або незаконне позбавлення свободи, вчинене без дозволу органів влади за в сутності випадків, прямо передбачених законом [2].

Проте, існують деякі держави-члени ЄС, в яких відповідальність за незаконне позбавлення свободи та викрадення людини настає за різними статтями кримінального законодавства. Це, наприклад, Швеція, Іспанія, Республіка Болгарія, Федеративна Республіка Німеччина.

В інших аналізованих країнах-членах ЄС відповідальність за незаконне позбавлення свободи та викрадення встановлена в одній статті. Зауважимо, що

в законодавстві Швейцарської Конфедерації (ст. 183) та ФРН (ст. 234) у диспозиціях відповідних статей також встановлюється відповідальність за захоплення людини як альтернативне поняття до «викрадення».

Отже, дослідивши особливості складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146 Кримінального кодексу України, а саме незаконне позбавлення волі або викрадення людини, а також проаналізувавши досвід зарубіжних держав щодо даного питання, можна дійти висновку про доцільність подальших розробок та підвищення стандартів правоохоронної діяльності задля покращання захисту особи від посягань на її волю, честь та гідність.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс Україні від 05.04.2001 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131

2. Кримінальний кодекс Французької Республіки / Станіч В.С.; під ред. В.Л. Менчинського; пер. на укр. К.І. Мазуренко. Київ. ОВК, 2017. 348 с.

3. Станіч В.С. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В.Л. Менчинського; пер. укр. на мову В.С. Станіч. Київ, 2016. 138 с.

Павлюк А. В.,

завідувач сектору біологічних досліджень та обліку

Скляр А.О.,

студентка ІІ курсу, групи ПД-211, юридичного факультету

Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ТА ЇЇ ВИДИ

У законі України про державну службу йдеться, що державна служба – це публічна професія, яка політично неупереджена діяльністю практичного виконання завдань та функції держави зокрема щодо управління персоналом

державних органів, забезпечення та надання доступних якісних адміністративних послуг та аналізу державної політики на галузевому та загальнодержавному рівні підготовки пропозицій стосовно її формування. Основною рисою є міждисциплінарність та мультипарадигмальність.

Необхідно зазначити, що в чинному законодавстві відсутнє визначення та класифікація видів державної служби. Тому в сучасній науковій літературі існують різноманітні підходи до класифікації її видів.

Найчастіше класифікують на такі види: службу в законодавчої, виконавчої та судової.

Державну службу можна класифікувати як в вузькому, так і широкому аспектах. В. Авер'янов виокремлював такі види державної служби: адміністративна державна служба, спеціалізована державна служба і патронатна державна служба, які потім віднесли до широкого аспекту, а до вузького віднесли цивільну, мілітаризовану, спеціалізовану державну службу. Наголошував ще на актуальній потребі розмежовувати значення двох понять таких як «орган державної влади» та «апарат органу державної влади».

Специфіка мілітаризованої держави визначається шістьма ознаками: перша, цей вид має свою мету сприяння та виконання функцій захисту від зовнішньої та внутрішньої загрози. Друга, важливим складником є реальна можливість застосування примусу. Так, у ст.ст. 11 та 13 Закону України «Про Національну поліцію» зазначається, що працівники поліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу та затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщення. Третя, служба завжди здійснюється озброєними групами людей. Четверта, вступ на службу передбачає ряд спеціальних вимог. П'ята, в основу покладено жорсткий ієрархічний принцип, який поєднується з вимогами безумовної обов'язковості виконання наказів. Шоста, мілітаризована державна служба характеризується специфічним правовим статусом.

Державна служба є унікальним і складним соціальним утворенням, це обумовлюється її існуванням в об'єктивно процесуальній формі. У сучасній

науці існує декілька класифікаційних моделей як державної служби так і критеріїв які покладенні в основу виокремлення видів. Доволі часто поняття видів державної служби виокремлюють такі два види як загальна (або федеральна) та регіональна (або місцева). Не вдаючись до тонкощів критеріїв можна вказати на деякі слабкі моменти. Не зрозуміло, яким чином модель діятиме в унітарних державах, де у системі державної служби не спостерігається яскраво виражений розподіл між загальнодержавними та регіональними органами державної влади.

Ю. Битяк та О.Петришин пропонують класифікувати державну службу на таку як державну службу в органах законодавчої влади, виконавчої влади та в органах судової служби. Багато дослідників пропонують виділяти два види державної служби: кваліфікована та некваліфікована. До кваліфікованої служби відносять державних службовців, які мають встановлену для них систему звань та рангів, до іншого – ті, що перебувають на державній службі, але їх посади не відносяться до класичних які мають встановлену для них систему звань та рангів. Система управління державною службою включає в себе Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої служби, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, керівників державної служби, службу управління персоналом. Право на державну службу мають всі повнолітні громадяни України, які мають вищу освіту і вільно розмовляють рідною мовою. Особа, яка має судимість, громадянство іншої держави, не пройшла спеціальну перевірку, за рішенням суду позбавлена права займатися справами, які пов’язані з виконанням функцій або підпадає під заборону встановлену Законом України «Про очищення влади», не може вступати на державну службу. Державна служба має велике організаційне значення, оскільки пов’язана зі структурно-функціональним елементом державного апарату, дотримання організаційних та процесуальних основ діяльності державного апарату, встановлення ієрархії посад, оцінкою їх діяльності.

Державна служба має свої особливості такі як: становить властиву тільки їй сферу професійної діяльності. Своїм змістом, методом та формами

спрямована на забезпечення виконання обов'язків державних органів. Спільна ланка між державою і громадянином тому що, держава повинна оберігати і захищати права громадян.

Отже, державна служба має свою історію протягом століть. Але тривалий час чиновників недооцінювали, а вони тим часом стали двигуном суспільного процесу і здійснюють професійну діяльність державних службовців як особливої групи суспільства. Державна служба може поділятися на види за різними критеріями, але вона здійснюється з обов'язковим дотриманням певних принципів, зокрема, верховенство права, законність, професіоналізм, патріотизм, доброчесність, ефективність, прозорість, стабільність, політична неупередженість, забезпечення рівного доступу до державної служби.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про державну службу» https://ukrstat.gov.ua/ Zakon/ukr/derg_sl.htm (дата звернення 21.11.22)

2. Закон України «Про Національну поліцію» https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/580-19#Text (дата звернення 21.11.22)

3. Закон України «Про очищення влади» https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1682-18#Text (дата звернення 21.11.22)

4. Державна служба : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Одеса : НАДУ,2012. Т. 1. 372 с.

5. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків: Право, 2005. 304 с.

Росік Т. В.,
інспектор з рекрутингу відділу кадрового забезпечення управління патрульної поліції в Чернігівській області Департаменту патрульної поліції, старший лейтенант поліції

Холзакова О. В.,
студентка 3 курсу, групи ПД-201, юридичного факультету Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Національного університету «Чернігівська політехніка» м. Чернігів

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ

Основним принципом роботи правоохоронних органів є дотримання прав людини, прав і свобод громадян. Цей принцип прописаний у ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію». Обмеження прав і свобод людини допускається лише з підстав і в порядку, передбачених законом [1]. Одним із правових засобів обмеження прав і свобод людини і громадянина є правоохоронні заходи примусу. Тому це ділянки, які не можна залишати без належного догляду.

Підстави для застосування примусових заходів поліції залежать від ступеня конкретної загрози особистої небезпеки чи небезпеки для інших громадян. Так, кожен вид заходу поліцейського примусу має вагоме обґрунтування для його застосування [2, с. 394].

Загалом Закон України «Про національну поліцію» визначає такі заходи примусу:

1) фізичний вплив (сила);

2) застосування спеціальних засобів;

3) застосування вогнепальної зброї.

Під фізичним впливом слід розуміти будь-яке застосування фізичної сили, а також спеціальних засобів боротьби з метою запобігання кримінальним

правопорушенням. Тобто основними мотивами застосування фізичної сили є забезпечення власної безпеки або безпеки оточуючих, припинення правопорушення та затримання особи, яка вчинила правопорушення.

Спеціальні заходи як поліцейські заходи впливу конструктивно призначені для захисту людей від ушкоджень різними предметами (в тому числі зброєю), тимчасового (відворотного) ушкодження осіб (правопорушника, супротивника). Сукупність спеціально створених пристроїв і предметів, технічно придатних для пригнічення або обмеження волі особи (психічної чи фізичної) шляхом впливу на неї або на оточуючі її об'єкти з чітким регламентуванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

До спеціальних засобів відносять:

1) гумові та пластикові кийки;

2) електрошокові пристрої контактної та контактно-дистанційної дії;

3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв’язування тощо);

4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;

5) засоби примусової зупинки транспорту;

6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;

7) службові собаки та службові коні;

8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;

9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;

10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;

11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії;

12) засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами;

13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби [1].

Обґрунтування застосування спеціальних заходів примусу залежить від конкретного виду. Наприклад, до підозрюваних у вчиненні злочину, опорі працівникам поліції або спробі втечі застосовуються кайданки або інші засоби обмеження пересування. Також вони можуть використовуватися під час

конвоювання осіб, під час проведення процесуальних дій, а також під час затримання осіб.

Для відбиття нападів на працівників поліції чи інших осіб ,чи об'єктів охорони та затримання порушників можна використовувати гумові чи пластикові кийки [1].

Законодавство України передбачає, що застосування вогнепальної зброї є найсуворішим засобом примусу, тому поліцейські мають право застосовувати вогнепальну зброю у виняткових випадках:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського [1].

Визначення на законодавчому рівні таких примусових заходів поліції, як використання вогнепальної зброї, чітко відповідає міжнародному праву щодо використання вогнепальної зброї. Під час застосування слід дотримуватися принципів ефективності та пропорційності вогнепальної зброї, оскільки за певних обставин досягти цілей закону неможливо і застосування вогнепальної зброї здійснюється для уникнення тяжких наслідків. Посягання на життя поліцейського або іншої особи [2, с.394].

Забороняється застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, неповнолітніх, осіб з явними ознаками обмежень у функціональних можливостях, осіб похилого віку. Збройний опір працівнику поліції, який загрожує життю та здоров'ю іншої особи або працівника поліції, однак за умови, що такий напад чи опір неможливо відбити іншими способами та засобами [1].

Часто поліцейські зупиняють машину і просять показати документи, але водій не бачить для цього законні підстави і відмовляється. При цьому поліцейські застосовують до нього фізичну силу. Відчиняти двері машини, витягувати водіїв, одягати на них наручники, викручувати руки та навіть бити. У цьому випадку очевидно, що поліція не дотрималася межі своїх повноважень [3, с. 483]. Тому застосування будь-яких заходів примусу повинно здійснюватися виключно в межах Закону.

Основним принципом застосування засобів примусу є те, що поліцейські можуть застосовувати силу та спеціальні засоби під час виконання службових обов’язків лише тоді, коли інші засоби є неефективними або не призводять до виконання покладених на них обов’язків. Наголошуємо, що у разі застосування засобів примусу неминуче, службовці повинні:

– утримуватися від застосування сил та діяти відповідно до тяжкості правопорушення та законної мети, яка має бути досягнута;

– звести до мінімуму можливість заподіяння шкоди людям, особливо правопорушникам;

– строки надання медичної допомоги постраждалим чи пораненим у найкоротші терміни.

– якнайшвидше повідомити родичів або близьких друзів постраждалого [4, с. 227].

Слід зазначити, що Закон чітко визначає й порядок застосування заходів примусу. Статтею 43 Закону України «Про національну поліцію» визначено наступний порядок:

1. Поліцейський зобов’язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй

достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим.

2. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей - через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

3. Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

4. Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу [1].

Отже, поліцейські заходи примусу – це сукупність дій уповноваженої особи, які певною мірою обмежують права і свободи людини і громадянина. Оскільки це дієвий інструмент поліцейської діяльності, законодавець встановив основні вимоги щодо поведінки, підстав та порядку здійснення заходів поліцейського впливу.

Список використаних джерел

1. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Дата оновлення 15.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

2. Мкртчян Р. С., Горішній О. О. Підстави та порядок застосування поліцейських заходів примусу. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. №10 С.393-395.

3. Мех Ю. В, Уварова М. В. Поліцейські заходи примусу та превентивні заходи: умови та особливості застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №11С. 482-485.

4. Серватовський А. В., Герасименко М. Е. Проблемні аспекти застосування поліцейських заходів примусу. Сучасна європейська поліцеїстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України. Харків, 2019. С. 226-228.

Скрипка О. А.,
офіцер Служби Безпеки України

Бондарець В. М.,
студентка ІІ курсу, група ПД-211, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м.Чернігів

СТВОРЕННЯ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ КДБ СРСР

КДБ – це орган державного управління у сфері забезпечення державної безпеки, який відігравав важливу роль в історії колишнього Радянського Союзу. В остаточному вигляді, внаслідок багатьох трансформацій, він був створений у далекому 1954 р. і проіснував до 1991 р., часу створення Служби безпеки України (СБУ).

Але перші кроки по його створенню були зроблені на хвилі соціалістичної революції 1917 р. Саме тоді було створено Всеросійську надзвичайну комісію (ВНК), яка існувала до 1922 р. Створення цього нового органу безпеки було прямою відповіддю на те, що революція не дала бажаних результатів. Творці нового агентства побачили потребу в спеціалізованому агентстві контррозвідки та безпеки, щоб мати справу з багатьма політичними загрозами, з якими зіткнулася нова молода держава. Хоча спочатку засновники обмежили роль агентства, вони швидко зрозуміли його потенціал і поклали на нього велику кількість обов'язків. Органи безпеки зберігали сильну присутність у головних центрах влади та діяли як агенти безпеки радянського уряду. Вони також відповідали за проникнення та придушення опозиційних груп у межах кордонів молодої радянської держави. З виникненням Радянського Союзу у 1923 р. виникло Об'єднане державне політичне управління (ОДПУ), основним призначенням якого була боротьба з контрреволюцією, шпигунством, забезпечення державної безпеки тощо.

Внаслідок чергової реформи органів внутрішніх справ, а саме зі створенням Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) органи державної безпеки увійшли до їх складу у 1934 р. як Головне управління державної безпеки (ГУДБ). Так було об'єднано органи внутрішніх справ та державної безпеки під єдиним керівництвом. До повноважень ГУДБ було віднесено величезний перелік справ і відповідно створені управління, це і традиційні – зовнішня розвідка, військова контррозвідка, державна охорона, забезпечення державної безпеки: на транспорті, в економіці, боротьба з антирадянськими елементами, використання праці ув'язнених, які мали спеціальні технічні знання; так і особливі, зокрема, управління виправно-трудовими таборами і колоніями і пов'язані з ним ряд управлінь, зокрема, управління аеродромного будівництва, об'єктів атомної промисловості, гідротехнічне будівництво, залізничне будівництво та ін.

У 1941 р. зі складу НКВС було виділено народний комісаріат державної безпеки (НКДБ), який успадкував управління, пов'язані прямо і опосередковано з органами державної безпеки.

Наступні трансформації відбулися 1946 року з реорганізацією НКДБ в Міністерство державної безпеки МДБ), а в 1954 в Комітет державної безпеки (КДБ). Він сумно відомий своєю роллю в радянському придушенні політичних дисидентів і своєю кампанією політичних вбивств за кордоном. Проте КДБ відіграв важливу роль у збереженні безпеки та влади колишньої радянської держави. КДБ несе відповідальність за багато речей протягом багатьох років свого існування. Його очільники вважали, що новому органу держави буде мало що робити всередині країни, що радянські громадяни добре захищені більшовицькою владою. Створення секретної служби розвідки та безпеки розглядалось як основний захід для запобігання повалення радянської влади. Засновники КДБ знали, що їхній новій інституції доведеться розвиватися та адаптуватися до мінливих потреб їхньої країни.

Роль КДБ значно змінилася протягом багатьох років і з середини XX ст. він став одним із головних контррозвідувальних служб у СРСР. Він відповідав

за проникнення та збір розвідданих про конкуруючі іноземні держави; слідкування за діяльністю своїх громадян.

Хоча спочатку КДБ зосереджувався на внутрішній безпеці, незабаром він став підзвітним як внутрішнім, так і зовнішнім органам. Відповідав за моніторинг діяльності політичних суперників у СРСР та за кордоном, за збір розвідданих про іноземні держави та передачу інформації відповідним органам.

Багато хто вважає КДБ організацією, яка процвітає на страху, зміцнюючи лояльність до держави шляхом залякування та вбивств. КДБ має довгу історію вбивств і таємних операцій, і ці тактики стали частиною його репутації. КДБ також сумно відомий своїм придушенням політичних дисидентів, і це також стало частиною його репутації. Страх, який це відомство вселяє у своїх громадян, зробив його надзвичайно потужним і суперечливим відомством, і воно не завжди сприймається в позитивному світлі.

Так, протягом 1920-х і 1930-х років органи безпеки працювали над тим, щоб Радянська держава залишалася могутньою та недоторканою. Засновники органів державної безпеки не вважали, що вони будуть постійними. Спочатку їх було створено як останній захід для запобігання поваленню уряду, і тому вони мали не дуже широкі повноваження. Проте з роками КДБ виріс і адаптувався. І хоча він має складну історію, варто погодитись, що він відіграв важливу роль у підтримці безпеки та влади в колишньому Радянському Союзі, але іншою стороною медалі функціонування цього органу є багато покалічених доль, оскільки майже в кожному громадянині та іноземці вбачали ворога держави та існуючого державного ладу.

Список використаних джерел

1. Окіпнюк В. Т. Комітет державної безпеки СРСР та Комітет державної безпеки УРСР. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2007. Т.4 : Ка-Ком. С.479.

2. Грабовський С. І. Комітет державної безпеки СРСР. Енциклопедія Сучасної України / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.];НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/article-4591 (дата звернення 23.11.2022).

Цибка Н. А.,
головний судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку

Харченко В. Ю.,
студентка 4 курсу, групи ПД-191, юридичного факультету Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Національного університету «Чернігівська політехніка» м. Чернігів

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ КЛОПОТАННЯ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Інститут відновлення матеріалів кримінального провадження є законодавчою новелою Кримінального процесуального кодексу (далі - КПК) України 2012 року [1]. Загальна кількість втрачених кримінальних проваджень, які не завершилися направленням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності до суду станом на грудень 2022 року складає понад 70000 [2]. Причинами втрати цих матеріалів є наслідки широкомасштабної російської збройної агресії: активні бойові дії, тимчасова окупація, руйнування або захоплення адміністративних будівель територіальних підрозділів поліції тощо.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для

проходження військової служби в умовах воєнного стану» від 16.11.2022 року № 2751-IX в нормах КПК України передбачена можливість відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження не лише, яке не завершилося направленням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності до суду, а й матеріалів кримінального провадження, в якому обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності направлено до суду, проте підготовче судове засідання не відбулося; судовий розгляд розпочато, проте рішення суду за результатами його розгляду не ухвалено; судом ухвалено рішення, проте воно не набрало законної сили [3].

Відповідно до ч.3 ст. 615-1 КПК України клопотання про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження розглядається слідчим суддею того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя - іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством [2].

Зміст клопотання визначено в ч.4 ст. 615-1 КПК України. В ньому зазначаються:

1. Конкретні факти, чому прокурор вважає, що матеріали були втрачені. Проблемним питанням є питання, чи можна вважати втраченими кримінальні провадження, матеріали яких залишились в приміщеннях правоохоронних органів на окупованих територіях та доля яких невідома, проте відсутні й, зокрема, відомості про їх фізичне знищення. Чи можна вважати втраченими кримінальні провадження, матеріали яких були переховані з приміщень правоохоронних органів до визначених місць зберігання, які на теперішній час знаходяться на окупованих територіях, доступ до яких на даний час обмежений.

2. Місцезнаходження копій документів кримінального провадження або відомостей щодо них. Такими місцями можуть бути: Єдиний реєстр досудового

розслідування; база «Інформаційний портал національної поліції»; матеріали судових справ (як додатки до клопотань про обрання запобіжного заходу, про накладення арешту на тимчасово вилучене майно, про проведення обшуку тощо); додатки, що вручалися до клопотань стороною захисту та підозрюваним: документи у прокурора та слідчого в електронному вигляді; ІАС «ОСОП» тощо.

Проблемними питаннями щодо практичної реалізації положень ст. 615-1 КПК України стали відсутність доступу до матеріалів наглядових проваджень та матеріалів судових справ, у зв'язку з їх перебуванням на тимчасово окупованих територіях, а також перебування учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, захисників) на таких територіях. Один з можливих способів для вирішення цієї проблеми – це запит до апеляційного суду з проханням надати копії матеріалів зазначеного кримінального провадження, у тому числі, які додані до електронної картки судової справи в автоматизованій системі документообігу суду.

3. Перелік документів та інших матеріалів, відновлення яких прокурор, слідчий, дізнавач, сторона захисту чи потерпілий вважає необхідним. Документи при цьому мають містити конкретні реквізити (назва, дата складення, ким підписаний тощо).

4. Мета відновлення документів та інших матеріалів.

5. Особи, яким повідомлено про підозру (за наявності).

6. Особи, які брали участь у кримінальному провадженні, із зазначенням їхнього статусу у такому провадженні. Необхідно зазначити при цьому також слідчих, які проводили досудове розслідування, та прокурорів, які здійснювали процесуальне керівництво у такому кримінальному провадженні. При зазначенні потерпілого, свідків слід зазначати їх повне прізвище, ім’я та по батькові, дату народження та місце фактичного проживання [4, с. 42].

7. Перелік слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, проведених у кримінальному провадженні. Такі слідчі дії зазначаються в порядку їх виконання (за датою). Відомості, що містяться в ЄДРСР свідчать, що

незазначення такого переліку дій прокурором є однією з основних підстав для закриття провадження щодо відмови втрачених матеріалів.

До клопотання про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження додаються документи або їх копії, у тому числі не посвідчені в установленому порядку, що збереглися у прокурора, слідчого, дізнавача, сторони захисту чи потерпілого, за умови їх засвідчення кваліфікованим електронним підписом [2].

На підставі зібраних і перевірених матеріалів слідчий суддя постановляє ухвалу про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити.

Слід враховувати, що КПК України не передбачає можливості оскарження такої ухвали суду в апеляційному або в подальшому в касаційному порядку.

У разі недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження слідчий суддя своєю ухвалою закриває розгляд клопотання про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження і роз'яснює учасникам судового провадження право на повторне звернення з таким клопотанням за наявності необхідних документів [2].

Таким чином, метою відновлення матеріалів кримінального провадження є захист процесуальних прав суб'єктів кримінального провадження, здійснення яких унеможливлюється в результаті втрати документів кримінального провадження, що і є рушійною силою цього провадження. Хоча процесуальний інтерес різних учасників може не збігатися, але повинен безпосередньо стосуватися можливості реалізації їхніх процесуальних прав.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 29.11.2022).

2. Статистика Офісу Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2 (дата звернення: 29.11.2022).

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану: Закон України від 16.11.2012. № 2751-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2751-20#Text (дата звернення: 29.11.2022).

4. Калінін Є. В. Особливості збирання доказів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, учинених в районі проведення АТО. Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях : матеріали II Круглого столу (3 листопада 2017 року). Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. С. 41-50.

Чемерис А. С.,
начальник відділу зв'язків із громадськістю
управління патрульної поліції в Чернігівський області
Департаменту патрульної поліції,
старший лейтенант поліції

Павлова С. Л.,
студентка 3 курсу, групи ПД-201, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

ДИТИНСТВО ПІД ПРИЦІЛОМ. ПРАВА ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Діти – це найбільш вразлива категорія населення, яка під час дії збройного конфлікту страждає найбільш морально. Військові дії в Україні спричинили досить велику напругу в суспільстві, у тому числі і в дітей.

Унаслідок військових дій на території України діти потребують особливого підходу а також захисту соціальних прав та поваги до них. На жаль не дивлячись на те , що ми досить в розвинутому суспільстві, соціального захисту для дітей бракує оскільки він в більшості випадків лише задекларований в нормативних актах.

Окремі аспекти про дослідження прав дитини були предметом розгляду у багатьох вчених та в різних галузей права, наприклад: Чубук Р.В., Оніщенко Н.М., Волинець Л.С., Пономаренко О.В., Андрусишина Б.І. та ін. Але незважаючи на те, що ця проблема є досить гострою та масштабною на сьогоднішній день у юридичній науці на жаль недостатньо присвячених досліджень цієї проблемі захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту.

Під час війни порушуються такі права дитини, як:

- право на життя та захист від катувань;
- право на охорону здоров'я;
- право на те, щоб бути з родиною ;
- право на турботу та захист.

Права, які перелічені вони є досить важливими для дитини, проте ми не можемо говорити, що ці права є вичерпними, тому що збройні конфлікти порушують практично всі права дітей. Порушені права повинні бути обов'язково відновлені та захищені, як національними так і міжнародними інституціями.

В нас в Україні поки, що існує лише один основний закон, який регулює ситуацію стосовно дітей в умовах збройного конфлікту і цей закон – це Закон України «Про охорону дитинства» від 7 березня 2001 року. Відповідно до цього закону визначається, що дитина, яка постраждала внаслідок військового конфлікту – це дитина, яка зазнала фізичного, психологічного чи сексуального насильства, також зазнала внаслідок військового конфлікту каліцтва, поранення чи контузію або незаконно була вивезена за межі України [1].

Проте, що стосується захисту на міжнародному рівні прав дитини, то слід зазначити, що тут законодавство більш широко та глобально підходить до

захисту прав дитини, яка страждає внаслідок дії військового конфлікту. Світова спільнота виявляла і до цих пір виявляє велике бажання захищати права дітей в умовах війни, прикладом цього можуть слугувати такі нормативні акти:

- Конвенція ООН про права дитини (1989) ;

- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році);

- Женевські конвенції про захист жертв війни (1949);

- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977);

- Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999);

- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками [2].

Дивлячись на захист на міжнародному рівні, то можемо замітити, що вони намагаються і далі розвиватися і удосконалювати різні протоколи, угоди і т.ін., задля того аби більш розширити захист прав дітей під час дії збройних конфліктів. Проте впровадження цих нормативно-правових актів до кінця є і досі значною проблемою не тільки в України, а у багатьох країнах світу.

Провідна роль у створенні безпечних умов життя дітей належить їх батькам, але як уберегти своїх дітей у зовсім не дитячі часи?

Перш за все всі батьки повинні будь-якими способами не допустити насильницького викрадення дитини; по-друге батьки повинні звернути увагу на те щоб діти при собі завжди мали «тривожний наплічник», в якому буде все необхідне в разі бомбардування під час навчання в школі; по-третє потрібно намагатися дотримуватися звичного графіку для дитини; по-четверте потрібно не залишати дитину на одинці з гаджетами.

Отже, права дітей завжди перебували під особливою увагою на законодавчому рівні. Але з моменту повномасштабного вторгнення, росія досить глобально порушила права дітей в Україні. Забезпечити сто відсоткову реалізацію чинних норм стосовно прав дітей у зоні бойових дій та зоні збройних конфліктів є досить складно, а в деяких випадках навіть і неможливо.

Оскільки існують конкретні проблеми на деяких територіях, де державні органи України тимчасово не діють і в повному обсязі не можуть здійснювати свої повноваження.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 №2402 – III Зміст URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення 14.11.2022)

2. Діти та збройні конфлікти : нормативно – правова база. URL:https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/#:~:text=%C2%AB%D0%9F%D1%96%D0%B4%20%D1%87%D0%B0%D1%81%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D1%83%D1%8E%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F%20%D0%B2%D1%81%D1%96,%D0%92%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%20%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82%D1%83%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%C2%BB. (дата звернення 14.11.2022)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

28 грудня 2022 року

Технічний редактор *Козинець О. Г., Гузь К. П.*
Комп'ютерна верстка *Козинець О. Г..*

Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. – 4,30. Замовлення № 1/23

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.